

LAISVOJI MINTIS

FREE THOUGHT.

Mēnesinis Iliustruotas Mokslo ir Literaturos Laikraštis, leidziamas Bendrovēs "Laisvoji Mintis" Chicago, Ill. ir Scranton, Pa.

All communications must be addressed to "Laisvoji Mintis", 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill., or 1419 N. Main Ave., Scranton, Pa.

No. 18

Chicago, Ill. & Scranton, Pa., Rugpjūcio (August) mėn. 1911 m.

II TOMAS

Entered as Second Class Matter July 29, 1910, at the Post Office at Chicago, Ill., under the Act of March 3, 1879 II-nd VOL.

Manager A. Olszewski, 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill.

KUN. J. TUMAS,
(viešis dabar Amerikoje)

Kunigai delegatai iš Lietuvos.

Amerikoje vieši dabar du kuningu, atkakusiu čia, kaip švietimo draugijos 'Saulės' delegatai: kun. Juozas Tumas ir kun. Kastantas Olšauskis. Abu karštu tėvynės mylėtoju. Ir kun. J. Tumas, buvęs *Tėvynės Sargo*, *Vilniaus Žinių* ir pagalius *Vilties* redaktorius, ir kun. K. Olšauskis, 'Saulės' draugijos ir jos kursų Kaune įsteigėjas,—abu yra nukentėję nuo savo dvasiškosios vyriausybės. Kun. J. Tumo ištrėmimą iš Vilniaus neseniai visi kalbėjome ir svarstėme. Kun. K. Olšauskis, įsteigęs 'Saulės' draugiją tikslais vien apšvietos skleidimo, buvo susilaukęs nuo nabašninko vyskupo Paliuliono didį papeikimą, kam ne 'katalikiškais' tikslais draugiją sumanęs. Kun. K. Olšauskiui buvo pastatyta

net dilema: ar išsivadėk 'Saulės', ar mesk kuningystę. Kun. K. Olšauskis bevelėjo prisitaikyti prie vyskupo valios: neišsivadėjo nei 'Saulės' nei kuningystės, tik pavadino 'Saulę' katalikiškąja. Rūsiškai valdžiai irgi nepatiko toks kun. K. Olšauskio veikimas: už vaikučių mokymą turėjo užmokėti 400 rubl. baudos, pagalius net pati 'Saulės' draugija kaip žinome, buvo uždaryta.

Šių dviejų garbingų kuningų Amerikon atsilankymo tikslas—supažindinti išeivius su tėvynės reikalais ir parinkti piningų steigiamiems Kaune 'Saulės' mokytojų kursų namams. Kad ir nesutinka laisvamaniai, kad kuningai apskritai vadovautų Lietuvos mokyklose, tačiau, žiūrint į tai, kokią didžią naudą dabar turi Lietuvą iš panašių 'Saulės' mokytojų kursų, linkėtina svečiams geriausio Amerikoje pasisekimo.

Mysticizmas Lietuvoje XIXtojo Metašimčio pradžioje.

(Pagal Petrą Chmielovskį).

—:O:—

18-tojo metašimčio racionalizmas negalėjo patenkinti visų. Įstatymais valdomasai pasaulis nepatiko tiems, kurie myli stebūklus ir nepaprastus atsitikimus. Kruvinieji Prancūzų revoliucijos žygiai sukeldino tokiuose žmonėse norą slėptiesi šalyse, kur kentėjimais tik dvasiški tegalėtų būti. Tokiems mysticizmas¹ ir tampa tinkama slėpyne.

Tarp lenkų mystiškoji linkmė apsireiškia pabaigoje 18-tojo amžiaus. Ypata, pirmiausiai pagarsusi mystizmu, buvo įsteigtojas atskiros šakos apšviestūnų, Podolijos didikas Tadas Leščyc Grabianka (mr. 1807 m.). Su pradžia 19-tojo amžiaus mysticizmo garbintojų skaičius dauginasi. Paskilbo—Studzinskis, Pešynskis, Strzyżewskis, Oleškevyčius ir Pošman. Vieni tik pašnekose išreiškė savo pažvalgas į gyvenimą (kaip žinomasai iš Mickevyčiaus raštų Oleškevyčius), kiti mėtėsi į visas puses, bandė visokius išrodinius, norėjo būti stebūkladariais (Pošman).

Ant. Pošman, ciesašimties dūmčius, daugelio mokytų draugijų sąnarys, dar 1808 metuose išleido Peterburge "Betrachtungen ueber das Vater-Unser, eine moralisch-philosophische Schrift", svajonių raštą, kurs pranydžioja aprašymą pasaulio įkurimo. Autorius ilgisi "tiesiog susivienyti su Dievu", ir sako, kad Dievas, norėdamas neatmainytinai papamatuoti žemės grožybę, suteikė jai "veikimo ir atveikimo spėką, kuri kaip šiluma ir šaltis, kaip skėčianti ir sutraukianti, o galiausiai kaip elektriška ir magnetiška galybė, per savo lygsvarybę, amžinai panuolatino neatmainingus gamtos įstatyčius, vienokumą tvarinių išvaizdos ir išlaikymą dalykų".

Peterburgo draugijose Pošmanas skaitėsi "magystru hermetiškos filozophijos" ir—anot gr. Heinricho Rzevuskio—žinojo viduramžinių alchemikų pasiaptį ir galėjo permaintyti auksą į skystimą. Rzevuskis ("Teofrast polski", t. i.) paduoda apie jį ir šitokią anekdotą: kada Valerijonas Stroinovskis, tuomet ciesašimties senatorius, karšatyje užsimaanė vesti jauną merginą, jis pasikvietė Pošmaną, kurs savo tuom auksiniu skystimu esąs anam sugražinęs jaunybę, nieko neužkenkdamas sveikatai, nesa po to viso Stroinovskis dar gyveno keliolika metų pilname rimtume...

Kada Mesmerio mokslas, prieš revoliuciją išjuoktas

¹ Mysticizmas paeina nuo graikiškojo žodžio "mystikos", kurs neapsklembia ir neaiškiai ženklina linkmę religijoje arčiausiai susižinoti su Dievu; tūlos ypatos ar klasės taip senovėje kaip šiandien mano, kad tai padaryti gali. Mystikas (graik. mystēs)—įvesdintas, įšventintas į musteras (mysterijas), vadinas į slaptinę Dievui tarnavimą.

Paryžiuje, išpeiktas mediciniškojo skyriaus, pradžioje 19-tojo amžiaus emė vėl platintiesi ir surado kaip historikus (pvd. Deleuze), taip theoretikus (Puységur, Parrot, Klugen ir k.), kada girdas apie stebūklingus išgydymus su magnetizmu nuolatos plito ir rado daug įtikinčiųjų,—tai ir Pošmanas pakrypo ton pusėn ir parašė veikalą "Uwagi magnetyczne". Čion tapo labjaus išplėtos svarbesnės mintys, užtinkamos jau anoje paraphrazoje "Tėve Mūsų". Štai maž-daug įtalpa:

Pošmanas tikrina, kad visa jo sistema nėsanti vaisiumi "sukaitusios vaidintuvės, bet pastebėjimų, su didžiausia atyda daromų per 29 metus ir pasiremiančių ant nepajudinamų pačios gamtos atsitikimų. Kokisgi jo pagrindas? Vyriausios spėkos, kuriomis naudojasi skystimas pripildantis erdmę, visame apėmyje savo veiklumo esti: *skėčianti* (elektrybė) ir *sutraukianti* (magnetizmas); pirmoji, centrifugališka, apsireiškia kreiva linija; antroji—centripetališka—tiesia linija. Tarpe jų esti spėka *vidurinė* (galvanizmas). "Kiekvienas daigtas, kurs esti, kaip išpeiga veikimo ir atveikimo tų dviejų spėkų, tarpininkaujant trečiajai, vienyjančiai abi, skėli savo būtybę tamsioms spėkoms". Yra trys gaivalai, vienatinos anų spėkų ypatybės, beje šviesa, šiluma ir anglius. Keitaliojimasi šitų spėkų paeina tik iš visokeriopumo keturių apirubių: 1) be-erdmis ir be-laikis; čion apsireiškia tik *absoliutiškos* teisybės; 2) erdmė; čion apsireiškia *tikros* teisybės; 3) laikas: čion apsireiškia *atnašios* (relatyviškos) teisybės; 4) erdmė ir laikas: čion apsireiškia *vietinės* teisybės. "Visokis daigtas koks tik būti gali, pirmoje apirubėje, yra kaip *principas gaivalo*; antroje kaip *gaivalas pavidale dujos*; trečioje—kaip *gaivalas skystame pavidale*; ketvirtoje—kaip *užbaigtas kūnas nusišėdusiam pavidale*. Kiekvienas daigtas, kuris tirpsta, perbėga tą eilę atbu-loje linkmėje. Kiekvienas "fiziškas galimumas" veikia tik 4-oje apirubėje, "minties galimumas" 3-ioje apirubėje, erdmėje—"dvasiškas galimumas" 2-roje apirubėje, o "dieviškas galimumas" 1-oje apirubėje—belaikyje ir beerdmyje.—Magnetizmas yra visatinu skystimu, veikmes jo padarytas jokiū būdu negalima priskaityti "užsidedusiai vaidintuvei". Magnėtiškų būtybių jis randa 7; iš tųjų 5-ta yra tai "būdintis sapnas" (somnia-lizmas), 6-ta—vartojimas dvasiškų organų, kada "pati dūšia, pakylėta virš visą fiziškumą, jaučia visus savo gabumus pakylėtus ir vartoja visiškai dvasiškas jėgas, atskiriančias ją nuo gyvuliškumo, į kurį taip tankiai esti pagramsdinama per materialistus"; 7-toji-gi tai "dieviškoji galė arba dvasio pagavimas". Dviejose pastarose būtybėse magnetizuojantysis gali atsizinti "su tikrumu ir be klaidos": 1° apie būtis organizacijos žmogiško kūno ir visų jo dalių "nežinomų mūsų akims gyvume, taip-gi apie visokias jėgas, kurios ten būvoja; 2° apie visus organus, su pagalba kurių tos jėgos veikia visokiuose sąraišiuose; 3° apie visokius pavidalus,

kuriuose ir kaip tos jėgos veikia; 4° apie visokeriopos atsitikimus, kuriuos pagamina; 5° apie visus sąraščius, kokuose atsiranda "su pirmapradinė priežastimi, išmintinga, ir su visomis gaiviomis organiškomis dvasiomis, kurios yra priegulmingos ir paženklintos"; 6° apie tvarką, kurios toms atnašioms spėkoms reikia prisilaikyti; 7° apie ypatybes "minties, dvasiškas ir dieviškas"; 8° apie medžiagiškas ir fiziškas ypatybes; 9° apie visumą, arba čielybę stebūklingos žmogaus būdavonės.

Visas tas teisybes žinojo jau—znot Pošmano—"visa senovybė, o labjaus aigyptiškoji išmintis". Net šv. raštas patvirtina jas "neužginčijamais atsitikimais". "Magnetizmas—sako autorius dvasios pagavime—tapšiantis papėdė šaltinio vienatinės ir nesiliaujamos šviesos ir žinių dar nežinomų ant mūsų skritulio, turi būtinai kuomet-nors įgyti neužginčijamą visuomeniškumo privilegiją". Magnētizmas taip-pat taps veikliausiu ginklu prieš 18-tojo metašimnio filozophiją: "Jaigu kuomet-nors magnētizuotojų pastebėjimai galėjo kirsti mirtiną snūgį paisėjimams paprastų filozophų, tai iš tikro septintame laipsnyje, sulyg tabelės (augščiaus) paduotos; kada gi pertikrinti filozophus, kad išlaukinėms pajautoms visiškai neveikiant, vidujinė pajauta, iktuolaik neapsklembtina net patiems magnetizuotojams, gali duoti dūšiai atskaitą ir daigtų ir išlaukinių apsi-reiškimų, be tariamos pagelbos išlaukinio organo, yra vistiek, ką iš pamatų išversti visą jų priimtąją sistemą".

Drauge su ta "vidujine pajauta", turinčia taip lengvai atidengti painiausias gamtos ir dvasios paslaptis, įžengiamo į begalinę mystikos šalį, su jos išsvajotomis žemėmis ir jūrėmis, kurios turi atstovėti tikrybę. Toks lengvumas viską sužinoti galėjo nevieną ton šalin pamasinti, o dvasią, prielankią reakcijai, joje sulaukyti. Dar pridursime, kad, valdančiuose sluogsniuose mysticismui įėjus į modę nuo laiko, kaip Aleksandras I, jau 1813 m., drūčiai religišku dūku persiėmęs, potam susipažinęs su sijonuota mysticizmo apaštale, baroniene Kruedener (1814 m.), ėmė turėti su ja ilgas pašnekas ir apmąstymus, pertraukiamus karts nuo karto ašarų sriautais, toji tekmė, išaugšto tekanti, suvėspi patraukė visus tuos, kurie mostelėjimo telaukė, kad savo dvasią perdirtų ar iš tiesų ar veidmainingai. Toji tekmė padrašino ir bailiuosius nesislėpti su savo tolygiomis pažvalgomis. Nekenks prisiminus, kad tiesiog tuomet gyveno jaunas Andrius Tovianskis, kurs jau ėmė atsikvėpti mystiška pavietre....

Vyriausiu magnētizmo platintoju Vilniuje buvo Ignas Emanuėlis Lachnickis, gimęs 1793 m. Jau 1812 m. jis išleidžia iš chemijos veikalėlį "apie tarpinimą", parašytą, kad atsiekti filozophijos daktaro laipsnį, kurį ir gauna. Vėliaus jis laimi rangą kamerjunkerio ciesaoriško dvaro, kas ne be ženklumo yra jo tolesniame veikime. Pradžioje 1816 m. jis leidžia laikraštį "Pamiętnik Magnetyczny Wileński", kurs pateko 3 metus ir sudarė 3 nemažus tomus.

Iš pradžių Lachnickis nestojo prieš žinijos laimikius, bet traktavo magnetizmą kaipo vieną gamtos mokslų šakų ir reikalavo nepaniekinti pajuokimu dalyką, kurs galys atnešti ir gerus vaisius. Juk žmonės juokėsi iš mašinos vilnoms verpti, iš Jennerio rauplinių karveskiepių. Perstato magnetizmo pėdsakus senovėje, apipasakoja Mesmerio likimą, ir šiaip išskaito daug žmonių, kurie užsiiminėjo magnetizmu. Magnetizmo mokslo įturį Lachnickis šiaip paduoda: 1° Magnetiškas skystimas yra sunka lakesne už visas kitas žinomas; tūli sako, rankų pirštus ėsant "magnētiškomis galūnėmis". 2° Esti tris būdai paskubinanti sunkos išdirbimą: fiziškas, sympatiškas ir mintiškas. 3° Mintiški būdai labjaus prisideda prie paskubinimo magnētiškos sunkos (sekrecijos); svarbiausiu yra "jausmas, paeinantis nuo valios, įtikėjimo ir troškimo labo". 4° Tokį jausmą galima pavadinti "trejopu jausmu"; kuomi labjaus magnetizuojantis jį glamoni, tuomi tikresnis yra savame veikime, tuomi greičiaus išgauna žymius rezultatus. Apsireiškimais magnētiško veikimo, tankiausia Lachnickio minimais, yra: sunejautrinimas girdėjimo, galėjimas pažinti ligą, užrašymas gelbinčių gyduolių, migrenos atstojimas į keletą minutų; nuomonės magnetizuoto esti lyg svetimos, kam kitam priguliničios; "ekstazo" (pagavimo) būtyje magnetizuotasai gali skaityti laišką, esantį kišenėje magnetizuojančiojo.

Lachnickis nemanė, kad magnetizmo teorijoje jau viskas būtų aišku, ir todėl "Pamiętnike" jis talpino visokeriopiausius sumanymus, kartais vieni kitiems priešingus; labjausia jis rankiojo patyrimus ir aprašė su išgalėmis. Bet ir taip magnetizmo priešgynos neįsitikino, bau čia ne yra pasikėsinimas ant sveiko proto ir pripažintų moksle teisybių.

Tad jau balandyje 1816 m. ėmė eiti ilgokas straipsnis Vilniaus "Dziennike": "Historiškoji žinia apie gyvulišką magnetizmą", kur magnētizmas paskaitytas eilėn "tų nuomonių ir prietarų, kurie pažymėjo neapšvietos ir burtų gadyne". Historija tapo surašyta iki 1790 m. sulyg Konrado Šprengelio veikalo (Medicinos historija, 1800-3, 5 t.). Už tokį pajuokimą Lachnickis karčiai skundėsi, ir podraug išsitarė, kad gydytojai norį magnetizmą sunaikinti tyčia, nesa jis galys užkenkti jų klasei. Be to, Lachnickis pats užsitraukė išjuokimą, patalpindamas žinią apie "Navatną gydytoją Nogardiškiuose" ir apie laimingus jo gydymus. Tūlas Antosiek Golec iš Derevos kaimo, Čarkovskio padonas, gydė visokius ligonius "tiesiąją ranka pasičiupinėdamas plėtmą ant kairiojo šono", kurs plėtmas štai kaip atsiradęs: tūlas senis plaukais apžėlęs, sėdintis miške ant ažuolo, čiupterėjo jam sykį už to šono ir tuomi suteikė jam galę gydyti vienuolikai metų apielinkėje 2 mylių; potam toji galė galės atnaujinta būti, jaigu Antosiek gerai elgsis. Toji žinia pridarė daug trūkšmo ir juokų universitetiškame mieste. Imta pajuokti ir Lachnickį, ir jo laikraštį, ir magnetizmą. Teatre perstatinėjo tokias pašaipas, kaip "Avantura ant žaliojo tilto, arba Mag-

netistas, Mesmerio mokytinis", kur autorius magnetistus kaip ir jų "pamiėtnikus" valyvai iškoliojo ir su purvu sumaišė. Tai lietai net "Wiadomości Brukowe" rugpjūtį 1816 m. išeidinėti pradėjo. Ypačiai Andrius Sniadeckis karskartėmis ten grįžo prie stebūklingųjų gydytojų ir Lachnickio su jo "Pamiėtniku".

Lachnickis nenutilo. 1817 m. "Pamiėtnike" jis spausdina "urėdišką žinią apie Antosieką", kurioje civyliškai Gardino gubernatorius St. Ursinas Niemcevyčius apskatinėja veiklumus komisijos, urėdiškai pasiūstos ištirti Antosieką. Prie tos žinios Lachnickis pridėda paveikslą "ypatingojo" gydytojo, pažmėzindamas atmintį burtininko, spausdina liūdėjimus ypatų (pvd. Mikolo Paškovskio, lenk. kariumenės pulkininko) laimingai išgydytų, pridėda Pošmano nuomonę, kad Antosieko gydymas "būtinai nepereina ribų galimumo ir tikrumo". Tas viskas tik padvejojina Sniadeckio pamėklę. Savų pažvalgų parėnimui Lachnickis išverčia maskolišką brošūrą Karolio v. Hibentalio, "inspektoriaus baltarusiškai vytesbiškio gydytojų urėdo ir maskviškės mediko-fyziškos draugijos sąnario", kurs tai inspektoriaus ir sąnarys magnetizmu išgydė Oną Lakisiutę: toji atžino daigtus, padėtus krūtinės duobutėje, atspėliojo būsinčius šeimynoje atsitikimus. Toliaus 1818 m. išguldo "historiją katalepsijos, sujungtos su somniacija ir ekstazu", išimtą iš veikalo garsaus Juozapo Franko. Buvo tai aprašymas gydymo 1816 m. tūlos apšviestos moteriškės Vilniuje (22 metų amžiaus Berkmanienės, laikroddirbio pačios), kuriai po kūdikio pagimdymo įsimetė tanius į dešinę koją, o potam į kairę; gydytojų apleista, ji atsidadė diėvotumui, iš evangeliško perėjo į katalikų tikėjimą, katalepsijos paroksizmuose kalbėjo ritmiška proza su minčia nukreipta Dievop ir kitan gyveniman; badant odą su špilka nejautė jokio skausmo; tykiausiu balsu paširdyje klausama atsakinėjo, ir jaigu toje vietoje padėtum loppalį su pasaldintu vandeniū, jautė priimnumą, nupasakojo savo ligą ir užrašinėjo nuo jos gyduoles. Gydytojas Juozapas Frank paėmė į liūdininkus "mokytą vyrą, navatniems dalykams neįtikintį ir nelengviai juos prileidžiantį", beje Andrių Sniadeckį. Paskui dar tapo pašaukti gydytojai: Niškovskis, Jonas Berkman, Barankeyčius, Homolickis, Herberskis. Štai kokius bandymus su ja darė: "Šnekėjo pridėjus prie dešinės ausies geležinę vielą, ilgio 1½ uolekties, prie kurios kito galo Sniadeckis tykiausiu šnabzdėjo balsu". Kada Sniadeckis "plunksnos galu švelniausiai kūną lypsterėjo persitikrimui, ar-gi menkiausias paerzinimas, taip kaip tykiausias balsas, aiškesnę padarytų veikmę, tuojau ligonė, ištiesdama rankas prie plunksnos, ūmai nutvėrė už tos plunksnos; o kad tąją iš jos ištraukė, nuolatos ten rankas kreipė, kur tik plunksna buvo kreipiama: o tie judėjimai su vis nepanėšėjo į krutėjimus iš savo dėkos, bet rankos lyg kokioj mašinoj ir lyg pritraukiant elektriskoms spēkoms paskui plunksną sekančios rodėsi. Ta

pati veikmė, jaigu kas plunksną antroj ar trečioj grinčioje laikė. Tolygiai veikė lekas, gintaras ir šilkas. Ligonė, klausama paširdyje, vardyjo tokias gyduoles, kurias gydytojai vakar buvo apšnekėję. Kada atsakinėjo ant klausimų vieno, reikėjo sujungimo rankomis su kita ypata, idant ant klausimų jos-gi išgirsti atsakymas; šiaip neturėjo ypatiškos predilekcijos prie to ar kito gydytojo. Dainavo itališkai, nors tos kalbos nemokėjo, bet tankiai ją girdėjo, nėsa sesuo jos buvo ištekejusi už italo. Kataleptiškame miege pažino gydytoją Tarquinio, kurį matė pirm 6 metų. Gal-būt Lachnickis aprašydamas tą ligonę tikėjosi, kad pertikrins Andrių Sniadeckį, bet fiziologas netikėjo į magnetiškąjį skystimą ir nesiliovė juokėsi iš Lachnickio.

Taip pat ir atsišaukimas lenk. kariumenės pulkininko, Mikolo Paškovskio, į gydytojus ir aptiekiaus, pasiliko be pasekmės. Svarstydamas stebūklingas Antosieko kuracijas mūsų pulkininkas patarė, kad "žmonių laban ponai gydytojai ir aptiekiai, atidėję šalin šalininkystės ir savnorumo dvasią, ne gąsdinimais, ne uždraudimais, ne kalėjimu, ne persekiojimu, bet su tikros philozophijos ir artimo meilės dvasia, įlaidžiausiu būdu prisiziūrėdami įsاکmėms šito nepaprasto gydytojo ir jas atydziai gvildendami, palygintų savo dogmas su ano praktikomis ir tėmytų, ar ko nepametę yra iš plačių savo žinių apie šalies augalų ir vaisių veikmę, kurius ans vartoja ir kuriais pagelbi".

Antosiek Golec pasiliko komiška figura. Tuometinis Varšavos universitatės profesorius, Freyer, veikale "Materia medyczna" (1817 m.), rašydamas apie magnetizmą, pripažino jame gydančią pabuklę, bet tuojau pridėjo: "dėl blėdingų, galinčių iš perdėjimo juomi išeiti pasekmių, geisti reikėtų, kad žinia apie jį, kaipo savastis tikrai mokyty ir dorų žmonių, nuo žingeidžios publikos būtų greičiaus slepiama negu laikraščiuose platinama". Ant to Lachnickis atsakė, kad ir išganytiniausiuose dalykuose galima perdėti, o magnetizmas kaipo "gamtos dovana, visiems žmonėms bendra", turėtų visų lygiai vartojamas būti "kenčiančios žmonijos naudon", o ne tapti savasčia kokios-ten privilegiruotos klasės. Vilniuje 1823 m. išėjo Juozapo Franko brošurėlė: "Apie gyvuliškąjį magnetizmą", tačiau Lachnickis nieko jau nebeatsakė.

Neprilankumas magnetizmui ir jo perstatytojui ėjo didyn tarp apšviestų 18-tojo amžiaus philozophijos ir tikrųjų mokslų šalininkų, kada Lachnickis atvirai prieš tą linkmę stoji straipsnyje, verstame iš prancūziškos kalbos, "Apie algebromaniją", kur tarp kitko štai ką skaitome: "Drįstu net pasakyti, kad neišmintingas užsidegimas matematika gali daugiaus prisidėti, negu kas mano, prie atmainymo tautiškojo būdo, tikrai su tautos skriauda. Mums tikrina, kad mathematika tiesina protą, bet tiktai tą (kaip tūlas autorius pasakė), kurs ir be anos buvo tiesus. Jokiam amžiuje nesilavinta tikruose moksluose taip pasekmingai, kaip pereitame me-

tašimtyje, o vienok nebuvo kito tokio amžiaus, kuriame patrakimas net tikriausiuose dalykuose būtų atėjęs iki taip augštam laipsniui... Nuo to laiko, kada tikrieji mokslai parėjo į modę, doroje niekas nesidaro tikresnio".

Tūlas J. P. Vilniaus "Tygodnike" (No. 59) patalpino "Keletą pasargų dėlei straipsnio apie algebromaniją", kur priminęs nesumoneę priskaityti Prancūzų revoliuciją mokymuisi "tikrųjų" mokslų, atrodo, kaip netiko šnekėti apie tų mokslų blėdingumą pas mus, kur vos "ne nuo seno laiko pradėta užsiiminėti" jais. "Per mažai turime žinančių matematiką ir jos besimokančių, idant laikraštis, pajuokiantis kreivą tame moksle užsiėgimą, kokį-nors siekį mūsų šalyje turėti galėtų; bet tuomet, kada apšvietos platinimą labjausiai kurstyti ir tikrus mokslus gelbėti turėtumėme, kada vos keletas šalyje yra ypatų tikrai naudingais užsiimančių raštais, tuomet, sakau, mažiaus tēmni raštininkai prigulę perguldinėja niekingus raštukus, kurie, jaigu ant nelaimės patiktų ir rastų daugiau šalininkų, netik nenaudingais, bet tikrai blėdingais tapti galėtų". Su tužba pridėda, kad "kuomet dėl susilyginimo šviesoje su kitomis Europos tautomis, kiekvienas tik naudingiausiems ir pamokantiems turi pasišvesti užsiėmimams, matome mūsų periodiškų laikraščių tankiai užkimštus mažiaus skaitymo vertais straipsniais".

Bet nė Jezuitai nebuvo prielankūs Lachnickiui, nesa jie troško monopolizuoti stebūklingumą. "Pamiętnike magnėtiškame" 1817 m. tilpo iš vokiško verstas Hufelando raštas apie magnetizmą, kur šnekama buvo apie viršprigymius atsitikimus, autoriaus nepripažįstamus. Tad "Pamiętnik Polocki" ilgoje replikoje patalpino "Pašneką apie viršprigymes pasekmes". Autorius P. P. S. nepraleidžia neužkliudęs netikystos, sakydamas, kad ji "kariauja ginklu nešcyrumo ir melo", kad atsižymi "įgimtu putnumu", kad naudojasi "gėda apdengtais

suktumais ir vyliais". Kreipdamasi prie Hufelando straipsnio, gana guviai naudojasi jo silpnom pusėm, ir su paslaptu kerštu atkreipia atydą ant šv. sandoros obalsio kaslink religijos, kaipo tikrosios papėdės "sveikai politikai ir išmintingai vyresnybei", priegkam stengiasi atrodyti, kad užginčijimas stebūklų galimumo priguli prie tų minčių, "kurios gadina draugijos gyvenimo ir ramumo principus".

Visuomenėje, rodos, tik laikinai "Pamiętnik Magnetyczny" terado pritarimą. Be abėjonės buvo daug tokių, kurie magnėtizmu lošė ir savo "patyrimus" darė; tuomet, kaip ir vėliaus dar nesykį, magnetizmas įėjo į modę; tarp kitų, Antanas Malčevskis (vėliaus autorius "Marijos") Volynijoje skilbo kaipo didis magnetizierius, ko dėlei jis net į klapatus išipainiojo... Bet skaityti apie magnetizmą, ir tai be paliovos, maža kam terūpėjo. Todėl Lachnickis jau galop 1816 m., apskelbė, kad "Pamiętnike" tilps "viskas, kas gali palytėti šalies naudą ir apšvietą", ir iš tikrųjų talpino raštus iš mechanikos, ūkininkavimo, gamtos mokslų, literatūros, jurisprudencijos; 1817 m. dar pridėjo ir gražiausias dailas, meną. Bet kad ir dabar nerado daugiau skaitytojų, 1818 m. apsileidė, nenoromis traktavojo savo "Pamiętniką", užpildydamas jį ilgais raštais apie nuomones Van Helmonto, ar vėl astronomijos istorija. Lapkrietyje 1818 m., po 3-metinio ištrivojimo, turėjo pasisakyti, kad "Pamiętnik Magnetyczny" liaujasi būti periodišku laikraščiu; tačiau žadėjo, kad sykį į metus ar tankiaus išleidinės magnėtiškus pamiętnikus *tomais*. Bet to pažado nebišpildė. Pats Lachnickis jaunas mirė 1826 m. Iš kitų jo darbų reikia paminėti "Statistiką lietuviškai Gardiniškės gubernijos" (1817) ir "Žinią apie gydymą nuo apriejimo, paimtą iš magnetiškos reiškre-gystės" (1821).

J. Šl.

Ant Nemuno pas Barbieriškį.

J. O. Širvydas.

Iš Etnografijos.¹

—:o:—

Mokslo šaka, vadinama Etnografija, yra viena žingeidžiausių ir naudingiausių. Labai tankiai etnografija yra sumaišoma su etnologija, tuomet tarp etnografija yra visai savitas dalykas. Etnologija vadinasi aprašinėjimas apie tai, iš kur ta ar kita tauta yra kilusi, o etnografija kalba apie tos ar kitos tautos būdą, papročius ir ypatybės.² Palyginimui galime imti, sakysim, naminius ar laukinius gyvulius. Kada ūkininkas kalba apie tai, kaip reikia gyvuliai vaisinti ir auginti, tai jis kalba apie juos lyg iš etnologiškos pusės; bet kada jis mums papasakoja, kiek tas ar kitas gyvulis metų gyvena, kokį jis geriau mėgsta orą, kokį jis atlieka darbą, kaip jis bliauja, ant kiek jis yra gudrus, kaip jis yra prie žmogaus prisirišęs, etc., tai jau bus etnografiškas gyvulių buities aprašymas. Arba paimsim augalus ir medžius. Kol mes apie juos šnekam, kaip reikia jie auginti, čiepyti, kaip iš jų vaisius išgauti, tai mes žiūrim į juos etnologiškai; bet, kaip tik pradėdam aprašinėti: kaip jie išrodo, kokį jie mėgsta orą ir vietą ar klimatą, kokią iš to ar kito augalo galima gauti naudą, tuomet jau mes į juos žiūrim etnografiškai. Žodžiu sakant, etnografiškas tautų aprašymas, lygus yra taip plačiam įsigilinimui į žmonių gyvenimą, kad poėiliui čia užkliudoma jau yra ir pati etnologija, ir antropologija, ir filologija (kalbazinystė), ir jurisprudencija (tiesazinystė) ir archailogija (senovybės), ir geografija, ir įvairios istorijos sritys.

Prie etnografijos labai arti stovi dar viena mokslo dalis ir tai viena žingeidžiausių, būtent antropologija. Šitas žodis mūsų skaitytojams retai tėra girdimas. Bet kas nors-kiek buvo susidūręs su mokslu, jis neišvengtiškai turėjo girdėti. Tai yra mokslas apie žmogaus kūno sustatymą, arba, geriau pasakius, apie žmogaus išsivystymo istoriją. Žiūrėkit dėlko tas būtina reikalinga žinoti.

Ilgai dūravo biblijos numonės, būk viso pasaulio žmonės pažę tik nuo vieno žmogaus. Biblija sako, jog Dievas sutvėręs iš pradžių tik vieną žmogų, vardu Adomą. Paskui jį užmigdęs, išlaužęs iš jo vieną šonkaulį, iš to šonkaulio padaręs moteriškę. Tai moteriškai

davęs vardą Jieva. Paskui tiedu žmonės pradėję griešyti. Na, ir iš to prasidėjo dauginties žmonės. Biblija mums dar pasako, kad pirmutinis žmogus buvęs Dievo sutvertas ant Jojo paveiklo, tai yra, žmogus lygiai taip atrodes, kaip pats Dievas, o Dievas—kaip žmogus. Bet amžiams bėgant, žmogaus protas atrado dideles senovės liekanas, tai iškasamus iš žemės daigtus, tai vėl susirado įvairiuose svieto kraštuose labai įvairūs žmonių tipai. Pasirodė, kad būta seniau ir dabar esama tokių žmonių, kurie savo kūno sudėjimu labai toli skiriasi nuo vieni kitų, todėl ir gimė abejonė, begu tik teisybė, yra biblijoje pasakyta, kad žmonės visi pažę iš kokios vienos giminės, kad ir sakysim—Adomo giminės. Tokiu būdu tapo pamesta renties ant biblijos, tyrinėjant apie žmonių pažėjimą, o pradėta žmogaus istorija tyrinėti iš kitų atskirų dalykų: iš mieravimų žmogaus kūno dalių įvairiose pasaulio dalyse, iš ko išėjo mokslas

Ugningosios žemės gyventojas.

antropologijos, ir iš sudėstinėjimo atrandamų žemėse tai randamų senovės žmonių kaulų, tai įvairių senovės žmonių turėtų įrankių, indų, ginklų, etc. Šitas pagimdė kitą didelę mokslo šaką, vadinamą archailogija. Tie du mokslu, podraug su geologija ir su daugybe kitų mažesnių, galūtinai atidalino bibliją nuo žmogaus istorijos ir nuo visų mokslų abelnai, kur tik priseina tyrinėti žmogaus istoriją.³ Nes ištikro, jaigu, anot biblijos, žmogus buvo padarytas ant Dievo paveiklo, tai kursai tų žmonių turėjo tokią laimę būti panašus į pasaulio Sutvėrėją? Ar baltasis, ar geltonasis, ar raudonaodis, ar ant galo negras? Čia mums reikia pasiziūrėti į keletą visai skirtingų žmonijos tipų. Botokudo, Ugningosios Žemės gyventojas, negro ir chino tipai užsiliko da ir po šiai dienai, ir yra skaitomi už žemesniausias žmonijos rases iš visų atžvilgių, ypač gi atsilikusius nuo bal-

¹ Prelekcija, skaityta "Liaudies Mokykloje", Brooklyn'e.

² Etnografija ir etnologija ištikrųjų nėra taip griežtai skiriamos, kaip kad gerb. autorius nori parodyti. Vardu etnologija apimama įvairiausių sričių tyrinėjimai, antai, archailogija, mytologija, religija, etika, kalba, folk-loras, agrikultura, komercija, geografija, sociologija etc. Šitoj prasmėje etnologija yra senovinis terminas užmainomas šiandien nauju—sociologija. Etnografija šiandien vadinama moksliskąjį paskirstymą žmonių į rases, tautas, gimes. Tokiu būdu etnologijos ir etnografijos sritys taip susiduria, kad negali būt pažymėta aiški riba. Abi tiedvi mokslo šaki yra apimama terminu antropologija, naturalės žmogaus istorijos prasmėje.—Red.

³ Ne polemikai su biblija mokslai gimė ir gyvuoja. 'Visi mokslai' taip griežtai, kaip čia autorius sako, nuo biblijos ir nesišalina. Kur reikia, yra imama atidėn ir biblijos legendų paliūdyjimais.—Red.

tųjų žmonių protiškai.⁴ Ar galėjo būti jiems panašus mūsų didelis pasaulio Sutvėrėjas? Mokslas mums prirodė, kad visi žmonės žemakakčiai yra labai silpno proto, nes pas juos labai mažai tėra smagenų, kaip tą parodo ir nepaprastai žema kakta, arba prieškiaušis, kur yra smagenų intalpos vieta. Štai, pavezdan, tolimas australietis ar tipas puslaukinių Afrikos bušmenų, (bušmenus skaitoma kilusiais iš hottentotų, hottentotus-gi—kilusiais iš aigyptėnų, sutvėrusių augščiausią civilizaciją.—*Red.*). Jie taip toli skiriasi nuo civilizuotų arba kaukazinės rasės žmonių, t. y. baltųjų, kad rodos būtinai turėjo juos sutverti koks kitas Dievas, o ne tas kuris davė pasauliui baltąjį žmogų, “viso pasaulio karalių”. Arba štai šiaurės eskimosų tipas,⁵ arba Sudano negras; toliaus Naujosios Zelandijos tatuiruotas maori. Nei viena iš šitų pasaulio sutvertus ant paveiklo nevidono velnio... Tuomtarpu gi juodieji ir laukiniai žmonės kaip tik atbulai mano: giminių mums dievuotiems baltiems neatrodo panaši į tokių gražų mūsų pasaulio Sutvėrėją. Atpenč mėg visuomet sau juoduosius žmones persistatom, kaip

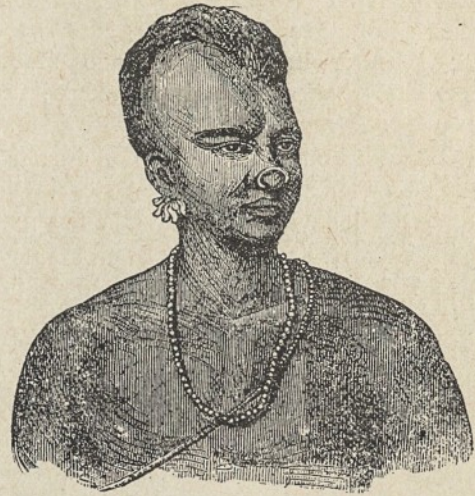
Papuas.

jie kaip tik baltuosius žmones skaito piktyųjų dvasių tvariniais! Visi buvusieji ir dabar esančieji žmonių tipai

⁴ Ugingosios žemės gyventojus žemiausiais iš žmonių pirmas aprašė Ch. Darwin. Jam jie pasirodė tarytum velniai iš *Freischuetz*. ‘Sunkiai tūlas gali manyt’, rašė jis, ‘kad šie sutvėrimai yra tos pačios žemės gyventojai’. Tačiau jis pats nuo šios pažvalgos vėliaus atsisakė. Tai padarė po pasirodymui kapitono Parker Snow kningos *Two Years' Cruise off Tierra del Fuego*.—22 lapk. 1881 Darwin'as rašė į Parker Snow: *Indeed the success of the missionary establishment there (Ugingojoj žemėj) proves that I took a very erroneous view of the nature and capabilities of the Fuegians*. Suprantama, jis tai turėjo padaryti: maža pasakius, Ugn. žemės gyventojų žodynas siekia 30.000 žodžių, tuo tarpu mūsų kaimiečiai apseina tik su keliais tūkstančiais žodžių. Todėl, šitai, kitą syk prof. Virchow, atsivežęs Berlinan kelis Ugn. žemės gyventojus, smarkiai protestavo prieš prietarą, būk uginga-žemiečiai esanti žemiausi rasė.—Sulig negrų ir chinų—tai jie protiškai nei kiek nėra ir nebuvo žemesni už europiečius.—*Red.*

⁵ Eskimosus yra skaitoma išėiviais iš šiltesnių kraštų civilizacijos centro.—*Red.*

mus verste verčia manyti, kad pasaulio gyventojai negalėjo būti sutverti su sykiu ir ant vieno modelio: jie atsirado įvairiais laikais,⁶ vieni vienose šalyse, kiti ki-

Australietis.

tose; kur vidutiniškas buvo oras, kur apščiai buvo miškinių žvėrių dėl medžioklės ir senovės žmonės pusėtinai lengvai galėjo sau iš žvėrių susijieškoti maistą,

Ceilonietė vedda giminės.

⁶ Atsiradimas žmogaus įvairiais laikais nei kieno iš mokslininkų nėra griežtai sakomas.—*Red.*

ten jie per šimtus tūkstančių metų išsivystė ant svieta daug lengviaus ir plėtojosi iš jų vis gražesnė, baltesnė ir protingesnė giminė (nes mes dabar jau iš gyvenimo dažinome, kad tik tenai gražūs ir protingi žmonės vystosi, kur jiems yra lengvesnės gyvenimo sąlygos); priešingai, šaltuose kraštuose atsirado žmonės daug vėliau ir tenai labai mažai esant medžiojimui žvėrių, tai yra, maisto šaltinių, gyvenimas būna labai sunkus, todėl tėnykščiai žmonės labai išlėto plėtojasi, auga sunykę, nes šaltis juos verčia visuomet storai vilkėti, o šitas jų kūną labai suvaržo ir neduoda nei gražiems išaugti, nei gi labai daugintis,—tą mes matome labai šaltuose kraštuose, kaip va Ledinių Jurių pakraščiais, Grenlandijoje, pas šaltosios Sibirijos tautas, arba vėl pas Alaskos eskimosus. Tas-pats dėjosi ir labai karštuose pasaulio kraštuose. Kaip šaltuose žmonės vėliau atsirado dėlei perdidelio šalčio, taip vėlgi karštuose negalėjo jie atsirasti anksti dėlei perdidelio karščio, iki artesnieji prie saulės žemgaliai kiek-tiek neatvėso. Mes žinom iš geologijos, arba mokslo apie žemę, kad mūsų žemė milijonus metų atgal buvo viena ugninės masos krūva. Pasidarius pakenčiamam orui, kada jau šiokietokie gyviai galėjo pakelti klimata, tai yra, orą, atsirado jie ir tenai. Bet vistiek, kaip jau sakėm, ir karštuose

Eskimosė.

ir šiltuose kraštuose sąlygos buvo veik tokios-pat, tai yra tenykštieiems žmonėms labai sunku buvo gyvent, nes kaip dėl karščio, taip ir dėl šalčio ten negalėjo sparčiai atsirasti augalai arba vaisyties koki gyvūnai, iš kurių žmogus būtų galėjęs lengvai sau susirasti maistą, gyveno labai sunkiai, vos tik gynėsi nuo baisaus bado, todėl tenai negalėjo žmonės labai sparčiai vaisyties, nei gi turėjo kada save tobulinti. Štai kaip mes išsiaiškiname, kodėl šaltųjų kraštų eskimosai arba karštųjų kraštų negrai dar iki šiai dienai tebestovi ant žemiausio laipsnio protiškai ir kūniškai. Priešingai vidutinio kli-

mato giminės apie šiandieninį Kaukazą ir visoje Europoje randama atsiradusias ant svieta labai ankstybose gadynėse, podraug su jais pradėjo anksčiau atsirasti ir visi kiti gyvūnai, iš kurių žmogus lengvai galėjo sau pasigaminti maistą, iš jų vilnų ir kailių sau apdarą, iš jų kaulų sau pasidaryti visokius ginklus, indus ir papuošalus. Gyvendami lengvesnėse sąlygose kaukaziečiai žmonės sparčiau dauginosi, augo gražesni, taipgi protiškai taip augštai išsivystė, kad šiandien jų jokiū būdu nebegali pasivyti nei šaltųjų nei karštųjų kraštų žmonės.

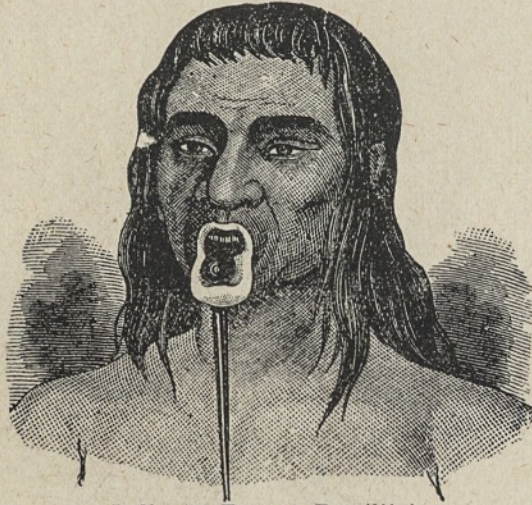

Eskimos.

Tokiu būdu mes sau išsiaiškiname tikrais ir niekieno neužginčijamais faktais, kad žmonės nebuvo suverti vienodais, bet atsirado įvairiais laikais ir tokiais jie išsiplėtojo, kaip jiems daleido tųjų kraštų aplinkybės.⁷

⁷ Dabartinis mokslas prie suvis priešingų konkluzijų priėjo. Šiandien tik monogenistų teorija yra viešpataujanti. Anatomiškųjų, fiziologiškųjų, kulturališkųjų bei psichiškųjų tyrinėjimų konkluduojaama prie vieno postulato: *visos mūsų žemės žmogiškiosios gentys buvo kitų syk viena rūšis*. Garsingasai anatomas Cuvier, kurs galėjęs pagal vieno kurio kaulo pasakyt, kokiai gyvulių rūšiai jis priguli, tvirtina, jog palaiolitiškojo periodo žmonių kaulai negali būt laikomi per prigulinčius įvairioms žmonių rūšims.—Fiziologiškas liūdyjimas yra toks: rūšis (*species*) su rūšimis nesusimaišo, negamina vaikų (fundamentalis Darwin'o principas), tuo tarpu visuose amžiuose žmonių giminės nuolat maišosi ir gamina vaikus.—Iškasenos iš visų laikų įvairiose vietose. Amerikoje ar Krete, liūdyja didelį panašumą žmonių būdo, papročių, dailės. Didžiausias psichiškas liūdyjimas yra tas, kad visos žmonių giminės iš žiliausių laikų turi kalbą. Th. Waitz savo *Anthropologie der Naturvoelker* sako, jog akyvaizdoj bendrųjų žmogiškojo proto ruožų visi skirtumai nustoja savo reikšmės. Dr. J. C. Prichard tvirtino, jog: 'the same inward and mental nature is to be recognized in all races of men. When we compare this fact with the observations, fully established, as to the specific instincts and separate psychical endowments of all the distinct tribes of sentient beings in the Universe we are entitled to draw confidently the conclusion that all human races are of one species and one family'. (J. C. Prichard, *Natural History of Man*). Šis tvirtinimas yra paremtas naujausiais tyrinėjimais tokių mokslininkų, kaip J. Evans, F. Ratzel, J. Deniker, Hutcheson ir d. k.—Red.

Tačiau paskutiniuoju laiku ir teologai, t. y. biblijos ir religijos aiškintojai, bando jau su šitais išvedimais susitaikinti, tik jie saviškai viską ima tulkuoti. Anot jų, biblija tici kiek nesuklydusi, pasakydama, kad nuo pasaulio sutvėrimo iki gimimui Kristaus yra apie 4000 metų. Biblijoje, mat, žydai roka vė metas labai dideliais šuoliais, diena galėjusi būti priimta už metus. Taip va nurodo, kad ir dabar mes tankiai sakydami "šiuo metu", anaipol neturime mintyje, kad tai jau reiškia metus, bet tik tam tikrą laiką. Tokiu būdu esą bibli-

Indionas Tungas Brazilijoje.

jos perrašytojai, būdami prastais žmonėmis maža tepais apie tikrą pažymėjimą savo istorijos atsitikimų, ar jie įvyko apskritais metais, ar tik tam tikrais laikais, kurie esą galėjo būti labai ilgi, kiti galėjo reikšti dešimtis ar net ir šimtus metų, ir tokiu būdu esą galėjo būti suprantama, kad nuo sutvėrimo pasaulio buvo ne 4000 metų, bet 4000 tam tikrų laikų; todėl esą galėjo būti, kad nuo sutvėrimo pasaulio ištikro yra keletas milijonų metų, kaip ir geologai atranda. Tokiu būdu, jie sako, kame čia yra pas mus klaida? Labai gerai. Bet mes juos pasigaunam ant kito dalyko, arba geriau sakant, juos pasigauna vėl kiti mokslai, kaip va viršų minėtas antropologijos ir geologijos mokslas.

Norėdami geriau sau išsiaiškinti etnografiją, labai gerai padarysime, jai šitoje lekcijoje nors trumpai apsisistosime ant antropologijos.

Antropologija, kaip jau ir pirmiaus minėjome, reiškia mokslą apie žmogaus kūną, arba, dar trumpiau pasakius, yra tai žmogaus kūno istorija.⁸ Graikų kalboje šitas žodis reiškia: "anthropos"—"žmogus" ir "logos"—"išdėstymas". Iki mes prieisime prie atskirų tautų, kurios susideda iš pavienių žmonių, mums reikia visgi nors nedaugelį dažinot apie to žmogaus paėjimą.

Augščiaus mes minėjome, kad mokslas su biblija nesutinka kaslink pasaulio sutvėrimo datos: biblija sako, kad nuo sutvėrimo pasaulio praėjo iki gimimo Kristaus

⁸ Ne tik žmogaus kūno istorija. Antropologija apima visą etnologiją bei etnografiją.—Red.

4004 metai, o geologai tvirtina, kad nuo to laiko praėjo mažiausia 100,000 metų. Nors teologai šitą bando sutaikyti, kaip sakėmė, ir jau mums vėl prisieitų sutikti su biblija, bet mums pasilieka užduoti klausimas biblijai, ar ji ištikrųjų mano, kad žmonės ant svieto prasiplatino nuo vieno žmogaus, būtent Adomo? Šitas klausimas, ant teologų nelaimės, tebera pas juos neatsakytas. Mat, jie dar neatsizada nuo to nelemto biblijos pasakymo, kad žmogus esąs sutvertas ant Dievo paveiklo. Mokslas negali atspėti: koks ištikrųjų buvo Dievo paveikslas, jai dabar yra tikrai pripažirta, net ir teologija negali užginčyti, kad senovėje būta žmonių, kurie mažai kuo skyrėsi nuo gyvulių, o net ir dabar yra dar žmonių Australijoje ir Afrikoje, kurie taip jau netoli nuo gyvulių tėra augštyn pakilę. Pačiose ankstyviausiose gadynėse Europoje, kur randasi pačių protingiausių žmonių kūdikystės lopšys, taip jau ir Mažoj Azijoje, randamos yra žemėse liekanos, kurios aiškiausiai liūdi, kad senovėje žmogus buvo toli netoks, kaip dabar yra, ir protiskai stovėjo neišpasakytai žemiau už tuos žmones, kuriuos randame aprašytus biblijoje. Reiškia, biblija apie tuos žmones nieko nežinojo, arba jaigu ir žinojo, tai tik kaip per miglas. Neesant rašto, tokio, kaip mes šiandien turime, neesant geležinkelių, neesant tokių susinešimų tarpe pasaulio tautų, kaip dabar,—žydų biblijos rašytojai galėjo visai ne-

Indionas greitosios vilyčios.

žinoti net artimiausių savo kaimyniškų tautų. O ką jau besakyt apie tolimiausias? Taip va, jie visai nežinojo kad yr chinų tauta, kuri savo metraščiuose išveda savo tautos pradžią nuo kokių 10,000, o kiti net nuo 100,000 metų atgal.

Kaip žinome, geologija, arba mokslas apie žemę, pilnai nustatė visą žemės atsiradimo istoriją. Pirmiausia ji parodė kad dabartiniai žemės augalai ir gyvūnai jau nebėra tie patys, kaip buvo gilioje senovėje: žemė

turėjo savo perijodus, ir kiekviename iš vėlesnių perijodų buvo vis kitoniški augalai ir gyvūnai. Akmenuose ir susislėgusiuose žemės plastuose tapo atrasta tokie indomūs augalų ir gyvūnų egzemplioriai, kokie nei nesisapnavo Nojui, kada jis, anot biblijos, prieš tvaną, surinko į savo arką, kad jie nepražūtų. Suakmenėjusiuose žemės sluogsnuose rasta kaulai milžiniškų gyvūnų, vadinamų mamalais, neišpasakytos didybės larvų, kurių jokia užrašyta žmonių istorija nei biblija nebuvo girdėję. Pagaliaus šiandien net prasti anglekasiai, įlindę žemės gilumosna, atranda dideliausius sluogsnus anglies, kuri kadaisiai buvo dideliais plotais įvairių augalų ir girių, o kurie nežinomose gadyne, ar tai per žemės drebėjimus, ar tai per kitokias pervartas pasiliko apipilti žemėmis ir suakmenėjo. Tuose pat žemių gilumose dabar net anglekasiai randa tarpe anglių atsispaudusius gyvūnų paveikslus ir augalų lapus. Tas visas gal milijonus metų stovėjo žmogaus rankos nepajudinta, ir tik šiandien į juos atidžia atkreipta, kaip į brangiausias liūdytojus mūsų senutės žemės istorijos. Geologija padalina žemės istoriją į šiuos perijodus: 1) Archaiškas arba eozoiškas; 2) Pirminis arba palaeozoiškas; 3) Antrinis arba mesozoiškas; 4) Tretinis arba kainozoiškas; 5) Kvirtasai, (kvaternaris), arba gadyne, kurioje jau atsirado žmogus maždaug panašus į mus. Šitoje tai gadyne žmogaus istorija eina vis aiškyn ir aiškyn. Joje tai atsitiko viena labai įžymi epocha, būtent paskendimas žemės į vandenį. Mat, iš trečiosios dar epochos taip atšalo šiaurinės žemės puskauculis, kad visoje dabartinėje Europoj ir Azijoj žemė apsidengė storiąsiau ledu ir sniego sluogsnium. Tai buvo taip vadinama "ledų gadyne", kuri tęsėsi dešimtis tūkstančių metų, ir potam prasidėjo tirpimai ledų ir sniegų, kurie patvindė visą pusę pasaulio vandenimis; daugelis mokslinčių mena, kad tai šitą gadyne, ir žydai savo biblijoje aprašė vardu "tvanas", girdėję apie ją nuo savo prosenių ir sumezgę legendarinį atsitikimą su tikra savo tautos istorija.

Nesileisime mės giliau išvadzioti apie geologiškas datas, vientik pridėsime, jog visos šitos viršų minėtos epochos, kiekviena tęsėsi mažų-mažiausia po 10,000 metų, o gal ir daugiau. Prie to archaiškoji gadyne menama buvusi ilgiausia, kuomet ant žemės dar jokio nebuvo augalėlio nei gyvūno. Užė baisios vėtros, elementai kovojo vieni su kitais, katastrofos sekė viena paskui kitą, bet jokią gyva akis jų nematė. Iki pasirodė pirmieji žemės augalai ir gyvūnai, sakoma, praėjo mažžiausia milijonas metų. Bet gyvysis pasaulis sakoma tęsėsi apie 100,000 metų. Tačiau į mūsų užduotį pareina tik paties žmogaus gyvenimas, todėl mės dabar prie šito ir pereisime.

Antropologiškoji dalis. Jaigu mums prisieitų intikiėti biblijai, kad žmogus yra sutvertas ant Dievo paveiklo, tai reiktų atrasti, ar Dievas buvo iš juodųjų, ar iš baltųjų, ar iš geltonųjų žmonių. Antropologai

paskirstė pasaulio tautas pagal jų ūgio, plaukų, spalvos ir didumo kiaušo arba makaulės. Antropologijos mokslas taip yra atidžiai vedamas, kad prie jo tapo išrasta net tam tikri žmogaus kūno mieravimui instrumentai. Taigi nustatyta tapo miera, vadinama "kanonas", kokis, vidutiniškai imant, turi būti visas žmogus.⁹ Jaigu kokios nors veislės žmogus iš šitos mieros labai toli iškrypęs, tai jis skaitosi jau anormališku, arba išėjusiu iš mierosnormos. Ant nelaimės, šitų anormališkų žmonių pasaulyje labai daug, taip kad ir pasirodė, jog jokių būdu negalėjo žmonės paeiti iš vieno. "Žmogaus kūno kanonų" senovės dailininkai labai daug buvo nustatę; geriausias kanonas yra skulptoriaus Polikteto iš Sikionos. Žmogaus galva anot jo, turi būt ilgumo aštuntadalis viso kūno; pagal senovinio kanono yra padarytos stovylos Veneros iš Miloso ir Medičės, Germa, Achilliaus ir kt. dailės stovylių, kurias mės matome mūsų muzejuose. Vėliausias kanonas yra nustatytas skulptoriaus Sadovo. Anot jo, normališko pasaulio žmogaus galva turi būt iš 3×3 reiniškių colių. Didumas turi būt lygus iš-

Negras Obbo.

tiestoms rankoms; apskritai gi viso žmogaus ilgis turi būt 66 coliaf. Galva gi ilgumo turi būt lygi abiems kojoms, kai suglaustos, papadėsė. Bet šitas tai ir parodė, kad tokiam kanonui gali atsakyti tik didesnėji dalis baltųjų žmonių. Kitos gi visos tautos, kaip va geltonskuriai, raudonskuriai, negrai ir t. t. visai nenori šitai mierai pasiduot.

Mieravimui žmogaus, kaip sakėme, tapo išrasti tam tikri instrumentai, kurie lengvai padeda susekti kūno nedateklius. Mokslas apie žmogų visai nebenaujas. Labai senai aigyptėnai jau bandė padalinti pasaulio gimines į tam tikras rases. Tapo rasta hieroglifais surašytas ant sienos piešinys dar nuo laikų karaliaus Menefto,¹⁰ viešpatavusio už 17 šimtų metų prieš Kris-

⁹ Su tais 'kanonais' mokslas maža ko bendra turi.—Red.

¹⁰ Tur būt Mineptah, XIX dinastijos karalius, viešpatavęs ne 17 šimtų metų prieš Kr., bet maždaug 1225 m. prieš Kr.; iš jo laikų Thebų šventynėje užsilikę užrašai apsakė Mineptah laimėjimus karėse ir aprašo kokios tautos apsukui Aigypto gyveno.—Red.

taus gimimą. Ant šito piešinio Aigypto etnografai padalina pasaulio gimines į *keturias* skirtingas rases, ir štai kaip jas aprašo:

1. *Aigyptėnų* rasė (Ludi arba Rudi) esanti pusėtinai raudono kailio, su ilgais supinamais plaukais, dailaus liemens, ilgos, kaip arelio, nosies. Gyvenanti ta rasė viduryj žemės, t. y. Aigypse. (Mat jie skaitė savo šalį viduriu žemės....).

2. *Negrų* rasė (Nacham) esanti juodo kailio, plaukai panašūs į vilnas, kresno nedidelio ūgio ir plataus veido su išpūstomis lūpomis. Jie gyvena į pietus nuo Aigypto, t. y. Afrikoj.

3. *Semity* rasė (Namu ar Aamu); juos esą lengvą pažint iš kuprotos nosies; veidas esą truputį gelsvas, liesas, su smaila barzda. Jų gimtinė esanti Rytų šalyj. Lengva suprasti, kad tai kalbama apie mums žinomus žydus.

Chinas.

4. *Baltoji* rasė (Tamu ar Tamechu) esanti balto net rausvo kailio, tiesi nosis, mėlynos akys, augšto ir liekno ūgio. Jie savo kūną teploja: su karšta geležėle ant jo išdeginą įvairius pagražinimus, arba tatuiruoja, ir nešioja ant pečių žvėrių kailius. Šita rasė, tai mės—kaukaziečiai.

Toliaus aigyptėnai etnografai nurodo, net iš kur šitos rasės ant svieto atsirado. Taip rasės, Namu ir Tamu, esą vaikai dievo saulės, o biednas Nacham, t. y. negras, suprantama, esąs pagimdytas nakties dievo.

Romėnų senovės rašytojai ir graikų taip jau bandė paskirstyti žmones į rases, paskiaus istorikai Herodotas, Aristoteles, Strabonas, Plinius ir Galenus (130 m. po. Kr.) padarė neblogą suskirstymo pradžių. Vienok tikra žmonijos giminių sistema pasisekė nustatyti daug vėliaus, žinomam mokslinčiui Linnaeus. Jis taip gi paskirstė į keturias rūšis, sekančioj eilėj:

1. *Amerikonų* rasė. Rausvi, išrodo ligotais, laikosi

tiesiai; tankūs juodi plaukai ir plačios šnervės. Veidas visas dederviniuotas. Atkaklūs, užganėdinti, myli liuositybę, jų valdžia yra senovės papročiai, o savo kūną puošia išrašinėjimais pailgų linijų.

2. *Aziatų* rasė. Geltoni, melancholikai (palinkę į nuliūdimą) ir savavalnūs. Turį juodus plaukus ir rudas akis; labai šykštūs, žiaurūs, mėgstą lėbaut; nešioja daug drapanų ir greitai duodasi kitam pertikrinti.

3. *Afrikonų* rasė. Juodi, flegmatikai (lėti) ir apdrībė. Tankūs jų esą plaukai ir taip blizgą, kaip varno sparnai; kailis švelnus, kaip atlasas; gudrūs, tinginiai ir į viską žiūrį paviršutiniškai; trinasi taukais; juos valdo tas, kas nori.

Kaip matome, ir senovės rašytojai ir net Linnaeus, dalina žmonių gimines tik pagal jų kailio ir spalvos. Bet jau daug moksliškesnė sistema yra mokslinčiaus Blumenbacho, kuri 1775 m. savo dideliame veikalė *De generis humani varietate nativa*¹¹ padalinta žmonijos rasės antropologiškai, t. y. pagal kūno sudėjimą, ypač gi galvos kiaušą. Jisai aprašo įvairius *penkius* kiaušų tipus.

1. *Mongoliškas* kiaušas esąs labiau ketvirtotas. Nosis ir žandakauliai priploti. Pasmakrė atsikišus priešakin.

2. *Amerikoniškas* kiaušas su labai platum veidu; augšta kakta, akių duobės labai įsmegę. Plati ir drūta pasmakrė.

3. *Kaukaziečio* kiaušas esąs labai normališkas, kaip viršų minėtas kanonas reikalauja. Jis prie viso kūno gražiai pritinka, harmoniškas, apvalus, kakta dailiai išsikiša į priešakį. Dantįs susisiečia vieni su kitais ir dailiai išriesti.

4. *Malajiečio* kiaušas labai trumpas; smilkinių kaulai išsišovę į šonus, nosis ir žandakauliai priploti. Viršutinė pažandė išsikišus.

5. *Etiopų* kiaušas pastebėtinai ilgas, ir atrodo suglamžytas ir abiejų šonų. Jų kaulai labai grynai ir sunkūs. Žiaunai išsikiša priekin. Pasmakrė didelė ir stipra.

Tačiaus šita Blumenbacho sistema buvo dar neužbaigtas dalykas. Vienas Švedijos mokslinčius, Andres Recius, podraug su anglų anatomu Th. Huxley, Fr. Muelleriu ir Er. Haeckeliu, žmonijos kiaušus padalino į tikrai moksliską sistemą, kurios dabar laikosi beveik visas moksliskasis pasaulis. Reciaus sistema padalina rases tik į du skyrius: *Augštesnių* rasių ir *žemesnių* rasių. Šitos rasės vėl gi dalinasi į kitu du skyrius, pagal kiaušų: vieni kiaušai vadinasi "dolikocefalais" (ilgagalviais), antri—"brachicefalais" (trumpagalviais).

Augštesnės rasės:

1) Dolikocefalai: germaniškos tautos: norvegai, normandai Francijoje ir Anglijoj, švedai, danai, hlandai, flamandai, burgundai, vokiškieji frankai, anglosaksai, gotai Italijoje ir Hispanijoje; keltai, škotai, airiai,

¹¹ 1775 m. vargiai bau tikra data. Tais metais Blumenbach baigė tik universitetą. Savo *Handbuch der vergleichenden Anatomie* Blumenbach išleido 1804 m. Minimasai veikalas rods išleistas 1871 m.—Red.

anglai, velšiai, gallai, romėnai ir graikai su savo atžalomis; indusai, persai, arabai, žydai.

2) Brachicefalai: mongoliškoji rasė: samojėdai, laplandai, vogulai, ostiakai, permiakai, votiakai, čeremisai, mordva, čuvašai, madžiarai, finai; turkai Europoje; slavai; čekai, vendai, slovakai, moravai, kroatai, serbai, lenkai, rusai, naujagraikiai; lietuviai, latviai, albanai, etruskai, retiečiai, baskai.

Turkė.

Žemesnės rasės:

1) Dolikocefalai: visos afrikoniškosios giminės; tunguzai, chinai, australiečiai, eskimosai; keletas amerikoniškų giminių.

2) Brachicefalai: vengrai ir turkai Azijoje; čerkesai, turkmenai, afganiečiai, totoriai, mandžurai, mongolai, malajiečiai, polineziečiai, papua; keletas amerikoniškų giminių.

Toliaus žmonių rasės dar dalinasi pagal plaukus. Taip, mokslinčius Mueller paskaido žmones į vilnaplaukius ir švelnaplaukius.

1) Vilnaplaukiai yra šie: hottentotai, papua, Afrikos negrai, kafrai, australiečiai, hyperboriečiai, arba gyventojai ant šiaurės polio, amerikoniai (žinoma, ne dabartiniai, bet pirmieji Amerikos gyventojai), malajiečiai ir mongolai.

2) Švelnaplaukiai: dravidai, nubiečiai ir visi gyventojai viduryj pasaulio sykiu imant ir mus europiečius, kurių plaukai švelnūs ir gluotni.

Ant galo, dar didesnis įvairumas, tarp tautų mums prisieis paminėti jau nebe iš antropologijos, bet kalbininkystės atžvilgio. Dabar, kada veik visokioms kalboms mokslinčiai sustatė gramatikas, pasirodė, jog pasaulio kalbos skiriasi į tris labai tolimas didžiąsias grupes. Tos grupės tapo šiaip pavadintos: izoliuotos kalbos, agglutinativės kalbos ir fleksijinės kalbos.

1) Izoliuotosios kalbos dėlto vadinasi tokiomis, kad jos per ilgus amžius buvo nuo viso pasaulio izo-

liuotos t. y. atskirtos, ir jokių kitų kalbų neprisisiekė, tai gi pasiliko tokios, kaip jos buvo nuo tos tautos atsiradimo, be jokių svetimų priemaišų. Pavyzdžiui galima privesti kalbą chinų, kurie suvirš 10,000 metų ar daugiau su jokia tauta ant svieta nesusilietė ir savo šaknių visiškai nepermainė. Kalnai ir tyrai aprūbežiuvo chinus nuo viso pasaulio ir jokia svetima tauta jų kalbon neįnešė savo intekmės. Ne tik kalba, bet ir raštas pas chinus atsirado labai kitokis; jie savo kultūrą užsiauklėjo taip, kaip jie toje šalyje atsirado; pas chinus niekas nėra iš kitur skolinta.

2) Agglutinativės kalbos—tai tos, kurios prie nepermainomų žodžių šaknių deda įvairius priešdėlius arba galūnes (prefiksus ar sufiksus) atskirais žodžiais.

3) Fleksijinės kalbos yra tos, kurios šakninių žodžių neužlaiko, bet tą patį žodį gali ar iš pradžios ar iš galo permaintyti ir iš to padaryti visai kitokios prasmės žodį. Tokios tautos yra pačios kulturingosios: semitai ir indoeuropiečiai, prie kurių ir mes priklausome.

Malorosas.

Apskritai pasaulio kalbos vėl dalinasi į sekančias antros eilės grupes, kurių yra 11:

1. Amerikoniškos kalbos.
2. Australietiškos kalbos.
3. Malajos pusiaužemio ir papua salų kalbos: malajiečių, polineziečių ir papua. (Papua priskaitoma Australijos kalbų skaičiun.—Red.)
4. Annamiškos kalbos: tolimoj Indijoje.
5. Viensilabines kalbos: Chinai, Tibetas (vadinamos taipgi Azijos pietų-vakarų kalbomis.—Red.):
6. Kalba Bantu: karštojoj dalyj pietinės Afrikos.
7. Dravidų kalbos: artimojoj Indijoje.
8. Uralo-altajiškos kalbos: fino-ugrų, samojedų, turkų, mongolų, tunguzų.

9. Semitų ir chamitų kalbos.

10. Indo-europiškios kalbos: indų, iraniečių, armėnų, graikų, albanų, italų, keltų, slavų, lietuvių, germaniškos (vokiškų tautų).

11. Ant galo stovinčios visai nuošaliai: japonų, korejiečių; taip gi kalbos baskų ir etruskų, (Paminėtinos dar centralinės Afrikos kalbos.—*Red.*)

Šitie vienuolika milžiniškų kalbos skyrių turi visai skirtas savo šaknis ir jokių būdu neatrodo, kad jos būtų iš kokio nors vieno kamieno išžėlę. Jaigu kairiose ir randama keletas panašių žodžių iš kalbos svetimos grupės, tai labai lengvai yra surandama, kad per ilgus amžius begyvendama kaimynystėje ta ar kita tauta kai-kokį žodį pasiskolino nuo savo kaimynių. Bet tokiose kalbose, kaip va chinų, nėra randama nei vieno žodelio, kuris būtų iš kokios nors kalbos skolintas.

Ant galo žmonių giminės skiriasi dar pagal savo kvapsnio, nors tai gali rodyties labai keista. Kaip žinoma, dar net iš baltųjų paeinantys žydai jau turi savo ypatingą kvapsnį, nors ir ilgai būna išgyvenę tarpe sakysim, lietuvių ar germaniškų tautų. Bet jau ne baltosios spalvos tautos turi labai skirtingus kvapsnius. Mokslinčius Hook sako, jog pagal skirtingo iš žmogaus išeinančio kvapsnio galima lengvai atskirti šias spalvuotas tautas: negrus, malajiečius, chinus, mongolus, tibetiečius, indus ir arabus. Pripažinta yra, kad indijonai, turi labai indomų savo kvapsnį. Arba, ve, australiečio kvapsnį arklys ištolo pažįsta ir suka nosį. Japonų gi daktaras Adachi lygiai taip-pat nustatė faktą, kad ir baltieji europiečiai turi savo ypatingą kvapsnį, kurio jie patįs nejaučia, bet už tai spalvuotosios giminės labai greit baltojo kvapsnį ištolo suuodžia. Kvapsnis, kaip sako Darwinas, paeina iš daugumo kraujo ir apstumo prakaito. Taip, pas negrus daug daugiau yra kraują ir prakaitą gimdančių indelių, už tai jų kvapsnis daug rūgštesnė ir aitresnė už žydo.

Ir taip, mes trumpai padarėm įžangą į etnografiją, arba aprašymą apie atskiras žemės tautas. Šita dalis bus labai akyva, bet mes tą paliekam kitam sykiui, kada paimsim kiekvieną tautą paskiriai ir pereisim gyventojus visų šalių, taipgi ir mūsų tėvynės Lietuvos. Gal dar bus vietoje tik pažymėti keletą statistiškų žinių apie kalbas, apie kurias tik ką šnekėjome.

Apskaitoma, jog dabar ant viso pasaulio kalbų, su jų tarmėmis arba dialektais yra 3424.¹² Amerikoje yra kalbų 1624, Azijoje 937, Europoje 587, Afrikoje 276.

Iš visų kalbų daugiausia yra vartojama angliška, nes jai kalba net 150,000,000 žmonių, vokiškai kalba 120,000,000, rusiškai 90,000,000, francūziškai 60,000,000, ispaniškai 40,000,000, portugaliskai 30,000,000.

Anglų kalba turi apie 600,000 žodžių; tačiau joje yra labai daug paimtų iš kitų kalbų. Patįs karštieji amerikoniai prisipažįsta, jog jų kalboje yra apie 60,000

žodžių iš teutoniškai-vokiškų kalbų, apie 30,000 iš graikų ir latinų, o apie 10,000 iš kitokių kalbų.

Vokiečių kalba, kaip parodo Kuersner'io *Universal-Konversations-Lexikon*, turi nedaugiau 300,000 žodžių.

Francūzų Litre'so žodyne yra francūziškų žodžių apie 210,000.

Rūsų kalboje, pagal Dal'io žodyno yra apie 140,000 žodžių.

Hispanų kalboj, pagal Carlos de Ochoa žodyno, yra apie 120,000.

Italų kalboj, anot Petrocchi žodyno, yra apie 140,000 žodžių.

Graikiškos galvos.

1641 metuose airys Williams bandė išrasti pirmą sykį tokią kalbą, kurioje būtų galima susišnekėti viso svieto žmonėms. Tam nenusisekus, ikšiam laikui buvo nemažiau 26 sykių bandyta sutaisyti tokią tarptautinę kalbą, bet jos pasaulio linguistų vis buvo pripažintos už neatsankančias. Pasekmingiausias buvo bandymas vokiečių kuningo Schleyerio, kuris buvo išradęs 1880 m. pagarsėjusią kalbą "volapuek", bet jį pralenkė daktaras Zamenhoff iš Varšavos, apskelbęs savo sutaisytą kalbą "Esperanto" (1889), kuri dabar labai pasekmingai platinasi po visą svieta, podraug su truputį pagerinta tokia pat kalba "Ido".

Reikia da pridurti pora skaitlinių, kiek pasaulėje gyventojų. Taip, pagal apskaitymo Bodio, Romos cezaro Augusto laikuose buvo visame pasaulyje žmonių apie 54,000,000. Dabar gi per 19 šimtų metų priaugo į 1,520,150,000, t. y. 28 sykius su viršum, negu sakysim per 4000 metų nuo sutvėrimo svieto, arba anot mokslinčių, per 100,000 metų nuo atsiradimo žmogaus. Iš to matome, kad sąlygoms pasigerinus, žmonių skaičius milžiniškai auga.

Pagal šalis ir rases žemės gyventojai maždaug šitaipos dalinasi:

¹² Skaitlinės kaip šios, taip sekančios, yra abejotinos.—*Red.*

Europoje gyvena (daugiausiai indo-europišką ar indo-germanišką tautos—baltieji)—625,000,000 žmonių.

Didesnėje dalyje Azijoje (mongolų arba turaniečių rasė, gelsvai-rusva)—630,000,000.

Šiaurinėje Afrikoje ir Arabijoje (semitai ir chamitai, baltieji)—65,000,000.

Centrinėje Afrikoje (negrai ir Bantu giminė, juodieji)—150,000,000.

Pietinėje Afrikoje (hottentotai ir bušmėnai)—150,000.

Australazijoje ir Polinezijoje (malajiečiai ir polineziečiai)—35,000,000.

Šiaurinėje ir pietinėje Amerikoje (tikrų amerikų, raudonaodžių indijonų)—15,000,000.

Viso pasaulio šeimyna gyvena po valdžia apie penkiasdešimties viešpatysčių. Valdžių forma ant svieto yra trejopa: absoliutiškos monarchijos, konstitucijinės monarchijos ir respublikos.

Absoliutiškos monarchijos užsiliko: Abyssinijoje, Afganistane, Chinose (rodė čia paskutiniaisiais laikais jau pradeda įvesdinti konstituciją), Morokoje ir Siame.

Konstitucijinės monarchijos: Austro-Vengrija, Belgija, Anglija, Bulgarija, Danija, Vokietija, Rusija, Serbija, Graikija, Italija, Japonija, Černogorija, Niderlandija, Norvegija, Persija, Ruminija, Švedija, Hispanija, Turkija.

Respublikos: Argentina, Bolivija, Brazilija, Hondurasas, Liberia, Meksika, Nikaragua, Čili, Kolumbija, Costa Rica, Dominiconas, Ekuadoras, Guatemala, Hayti, Panama, Portugalija, Paragvajus, Peru, Salvadoras, Šveicarija, Centrinė Afrika ir keletas mažesnių valstybių.

Žmogaus gyvenimo ilgis paprastai yra skaitoma siekiančiu 33 metų, vienok mes žinom iš statistikos, kad vidutiniškai išgyvena žmonės iki 40-45 metų. Vienas ketvirtadalis žmonių ant žemės išmiršta nedagyvenę 6-rių metų, pusė žmonių išmiršta pirm 16 metų, ir vienas žmogus iš 100 dagyvena iki 65 metų.

Victor Hugo.

Vertė Žemės Vaikas

Notre Dame de Paris.

(Paryžiaus Švenčiausioji Panelė).

ROMANAS.

(Žiur. 'L. M.' No. 17).

MISKINIŲ ŽVĖRIŲ SARGYBA DAUG BAISESNĖ, NEGU JIE PATIS.

1482 metuose Kvazimodo jau buvo suaugęs jaunikaitis. Nuo kelerių metų jis tarnavo varpininku prie Dievo Motinos bažnyčios; šią vietą jis gavo ačiu protekcijai Klodo Frolo, kuris tuokart buvo jau archidijakonu. Laikui bėgant, tarp varpininko ir bažnyčios įvyko kažkokiai tamprus ir nesuprantamas sąryšis. Amžinai atstumtas nuo pasaulės savo nežinoma kilme ir išvaizda, nuo pat kūdykystės uždarytas tame tad dvilinkame rinkyje, nelaimingasis įprato mįslyti, kad pasaulyje jau nieko daugiau nėra, kaip tiktai sienos bažnyčios, priglaudusios jį savyje. Dievo Motinos bažnyčia, vaikui beaugant, virto jam ir lizdu, ir namais, ir tėvyne, ir pasaule.

Ir ištikrųjų buvo kažkokia harmonija tarp šio sutvėrimo ir bažnyčios. Jiedu buvo tartum viens antram skirtu. Kuomet Kvazimodo, dar visai mažas būdamas, nerangiai šokinėjo bažnyčios skliausmų ūksmėje, jis atrodė tuokart lyg koki maslunka su žmogaus veidu ir su žvėries sąnariais. Atrodė, tarsi pati gamta būt skirusi jį gyventi šičion, ant tų tamsių ir drėgnų akmeninių plytų, tarp fantastiškų šešėlių, kuriuos guldė ant kolumnos grindų.

Vėliaus, kada jis pirmu sykiu užsikabino už varpinyčios virvės ir išnetyčių paskambino, Klodui Frolui pasirodė tatau tartum kūdykio pirmasai bandymas prabilti.

Pamaži jis taip apsiprato, taip suaugo su bažnyčia, kad, rodėsi, įsėdo int ją, lyg inkrustacija, ir pats patapo viena jos sukrautinių dalelių. Kampuotos ir šiurkščios bažnyčios sienos atrodė tarsi lukštas to nepaprasto sutvėrimo.

Jis žinojo bažnyčią skersai ir išilgai. Nebuvo nė gilumos, nė augštumos, kur Kvazimodo nebūtų įlindęs, ar užsirioglinęs. Daugelį sykių jisai, prisilaikydamas karnizų, šliaužinėjo fasadu nei bezdžionė, ir tokiu būdu nuo vieno bokšto pereidavo ant antro. Tai, kas kitiems būtų buvę negalima, jam buvo žaislas: jis nesibijojo nė galvosukio, nė to, kad galėjo nupulti. Jis tartum pripratino prie savęs ir bokštus ir bedugnes.

Ir netik jo kūnas prisitaikė prie bažnyčios, bet ir pati dūšia įgavo jos antspaudą. Kokia-gi buvo ta jo dūšia? Kas joje gyveno? Sunku būtų j tai atsakas duoti. Su dideliu vargu ir kantrybe Klodas Frolas galėjo išmokinti jį kalbėti. Bet likimas persekiojo našlaitį. Keturiolikos metų amžiaus tapęs Dievo Motinos bažnyčios varpininku, jis apkurto. Varpai permušė

jo ausyse bubinēlius. Vienintēlēs durīs, kurias gamta buvo jam palikusi, staiga užsīdārē ant amžīnūjū amžījū.

Draug su tuo dingo ir vienintēlis šviesos spindulēlis, aplankydavēs ikšiolaik Kvazimodo dūšiā. Dabarties jīnai pagrīzdo tamsybēje. Nusiminimas, lygiai kaip ir bjauri jo išvaizda, be vilties apsēdo vargulj. Kurtybē darē jī iš dalies ir nebyliu. Prisībījodamas išjuokimū už savo kurtybē, jis pasiryžo tylēti ir kalbējosi tiktai pats su savim, niekam negirdint. Jis iš savo noro surišo tą liežuvj, kurj išrišti buvo tiek vargo Klodui Froloi. Todēl, kada būtinumas priversdavo jī kalbēti, žodžiai ējo iš jo, tartum kur užkliūdami, ir liežuvis vartēsi lyg durīs ant užrūdijusių kilpū.

Jai mēs galētume pažvelgti į to bedienio gilumą, į gilurā to sulaužyto ir nedailaus kūno ir pamatyti jo dūšiā, tai atrastume ir jā taip pat, tur būt, sulaužytā, kaip ir tas kūnas, kuriame jī laikēsī. Jausmai ir pajautimai ir gi lužo jo mintyse po kelis sykius, o pačios mintys skendo kažkokoje kitoje svetimoje pasaulėje. Pirmoji to viso pasekmē buvo tai, kad jo pažiūros į išlaukinius dalykus susipainiojo, antroji — jis pasidarē piktas.

Jis pasidarē piktas, nesa laukiniu virto, o laukiniu virto, nesa buvo baisus. Visa tai buvo logiška.

Fiziškoji spēka, išsivysčiusi jame begalo, dar labjaus daugino jo pyktj.

Gal būti pyktis ir nebuvo jo prigimtoji ypatybē. Nuo pat pirmū savo žingsniū pasaulėje tarp žmoniū jis pamatē save atstumtu nuo visū, paniekintu ir visū nenekčiamu. Žmoniū kalba, atkreipta int jī, visados skambējo tai pasityčiojimu, tai keiksmu. Paaugēs, jis nuolat susidurdavo vien tik su neapykanta. Tad tuo pačiu ir pats mokējo. Užsikrētē, taip sakant, visatinu niršimu. Pakēlē ginklā, kuriuo kiti žeidē jī bepaliovos.

Jis nelabai tenorējo susidurti su žmonėmis, jam užteko bažnyčios. Bažnyčioje gyveno murmulinēs stovylos šventūjū ir karaliū, kurios nesijuokē iš jo akyse, o, atzagariai, žiūrējo į jī su ramia ir malonia paguoda. O velnio ir baidyklių stovylos ne neapkentē jo: jis ir pats panešējo jiems. Jos juokēsī, greičiaus, iš žmoniū. Ir jisai kartais praleisdavo ilgas valandas besikalbēdamas su tomis stovyломis, kurios tapo jo draugais. Jai kam pasitaikydavo užklupti jī prie to darbo, tai jis bēgo, tarsi vagis, sugautas pačioj prasižengimo vietoj.

Labjausia už viskā jis mylējo bažnyčios varpus. Tik ačiu jiems jis turējo tikrai laimingas valandēles. Jis glostē juos, kalbējosi su jais, tartum suprasdamas jų kalbā. O tuom tarpu jie tai ir buvo pirmučiausj jo kurtybēs kaltininkai.

Varpū balsā jis da girdējo truputj; jis mylējo didijj varpā. Tasai varpas buvo vardu Marija ir skambinta jis tiktai par dideles šventes. Jis buvo pakabintas atskiroj varpinyčioje, draugē su kitu mažesniu varpu vardu Žakelina. Antrame bokšte kybojo dar šeši mažesni varpai ir pagaliaus šeši mažiausi ir

vienas medinis varpas, į kurj mušta tik didžiojoj pėnyčioj. Tokiu tatai būdu Kvazimodo turējo penkiolikā varpū. Bet mylimiausias jų buvo didžausis—Marija.

Nēra galima atvaizdinti sau jo džiaugsmā, kada prisieidavo skambinti visais varpais. Kuomet archidijakonas pasakydavo jam "eik", tad jis žaibu pasileisdavo bēgti varpinyčion. Ten jis sustodavo ant valandziukēs, mielai žiūrēdamas į savo šeimynā. Paskum prataravo į juos malonius žodžius, paglostydavo su ranka, kaip gerus arklius prieš ilgā kelionę. Jam būdavo gaila, kad varpams reikia vargti. Po tam jis sušukdavo į savo pagelbininkus, kad pradētū. Kvazimodo su apmirančia širdžia tēmijo pirmājį ypā, kuris veikē int jī, nei elektros kibirkštis.

Beskambinant tankiau, Kvazimodo viena akis vis labjau ir labjau plētēsī ir degē joje kažkokia fosforinē ugnis.

Pagaliaus prasidēdavo skambinimas visais varpais; visas drebējo nuo baisaus sujudimo oro, o Kvazimodo's džiaugsmui nebuvo galo. Išsilingavēs varpas, lyg pasiutime, kreipēsī tai į vienā tai į antrā bokšto sienā, ir iš jo veržēsī tikra audra. Kvazimodo taip pat pasiutime, godžiai rijo orā, ējusj nuo varpo, ir su neaprašoma iškilme žiūrējo tai į pleciū, kur krutējo žmonēs, žemai, du šimtu pėdū po jo kojomis, tai į milžiniškā liežuvj, kuris rēkē čia-pat, palei jo ausis. Tai buvo vienintēlē suprantama jam kalba, vienintēlis šauksmas, į kurj jis atsiliepdavo toje didelėje tylumoje, kurion panērē jī kurtybē. Bet staiga jo akis nepaprastai sužibēdavo: jis laukdavo varpā prisiartinsiant prie jo, kaip voras musē vortinklėje, taip jis dabodavo varpā, ir ūmai, tartum proto netekēs, šokdavo ant varpo. Ir, užsikorēs bedugnėje, jis apkabindavo didžiulj varpā abiem rankom, apžergdavo jī keliais ir su visa spēka varydavo jī, labjaus dar įlinguodamas savo kūno sunkumu. Bokštas drebējo, o jis čypē, griežē dantimis; rudi jo plaukai pasišiaušdavo, krūtinē alsuodavo, lyg kalvėje dumplēs, o iš akiū lēkdavo kibirkštj. Didžiulis varpas kriokē, ir kartais visas susiliedavo: didžiulis varpas, Dievo Motinos bažnyčia ir Kvazimodo atrodē kaip kokia viena beveidē baidyklē; tartum koks jojikas jojo ant bekūnio arklio par erdvēs su nežmonišku ryksmu.

Ir pati bažnyčia, esant joje tai nepaprastai esybei, gyveno savitu ypatingu gyvenimu. Rodēsī, lyg kokia paslaptinga galybē ējo iš jos, ir jīnai, kaip tikējo prietaringi bažnyčios parapijonj, įkvēpdavo dvasiā į senovēs rūmū akmenis ir liepē drebēti tū rūmū viduriams. Užteko ir to, kad žinota jī esant bažnyčioje: visiems matēsī, būk ir tos akmeninės stovylos galerijose ir priemenēse atgija ir kruta. Ištikrūjū bažnyčia jo rankose buvo paklusnus ir nuolaidus dalykas. Kvazimodo norint, — jis kēlē savo didj balsā. Kvazimodo valdē jī ir gaivino jī savimi, kaip ir koks genijus—globējas.

Aigypte jis būtų laikomas tos bažnyčios dievaičiu, viduriniuose amžiuose jis laikyta šių rūmų daimonu; gi ištikrųjų jis buvo jų dūša.

Tas yra tiek teisinga, kad dabar bažnyčia atrodo tuščia, apmirusi ir be dūšios visiems, kurie žino Kvazimodą gyvenus. Galima jausti kažką pražuvus. Tas didis kūnas apmirė. Tai jau tik groblai. Dvasia apleido jį, ir mes tematome apvilkalą, kuriame jį kitados buvo. Lyg kaukolė, kurioje likosi akių dobės, bet žvilgis jau senai numirė.

Buvo vienok žmogus, kuriam Kvazimodo padarė išimtį savo neapykantos jausmuose ir kurį jis mylėjo taip lygiai, kaip ir bažnyčią, o gal ir daugiau. Buvo tai Klodas Frolas.

Išaiškinti tatau galima buvo lengvai. Klodas Frolas priglaudė jį, išūnijo, užaugino ir išauklėjo. Dar mažuliukas būdamas jis rasdavo apgynimą nuo šunų ir nuo vaikų pas Klodo Frolo kojas. Klodas Frolas išmokino jį kalbėti, skaityti ir rašyti. Ant galo Klodas Frolas padarė jį varpininku.

Kvazimodo's dėkingumas buvo gilus ir begalinis. Ir nors jo geradarijo veidas budavo tankiai rūstus, nors kalba budavo trumpa, aštri ir paliepianti, tasai dėkingumas nesumazėdavo nė ant trupinėlio. Archidijakonas Kvazimodo ypatoje turėjo nuolaidžiausį vergą, geriausį tarną ir ištikimiausį šunį. Nelaimingam varpininkui apkurtus, tarp jo ir Klodo Frolo užsimezgė kitokia jiems tesuprantama kalba. Tokiu būdu archidijakonas buvo tiktai vienas žmogus, su kuriuo Kvazimodo galėjo užlaikyti santykius. Pasaulėje jis teturėjo dvi esybi: Dievo Motinos bažnyčią ir Klodą Frolą.

Nebuvo galima nieko sulyginti su archidijakono valdžia, kokią jis turėjo ant Kvazimodo, ir su šio pastarojo prisirišimu prie archidijakono. Užtektų Klodo ženkle, kad tai jam būtų malonu, ir Kvazimodo, nieko nemąstydamas, šoktų galvatrukčiais nuo bokšto. Buvo kažkas nepaprasto baisioje fiziškoje Kvazimodo's spėkoje, kurią jis pavedė kito žmogaus valiai. Tame buvo, tur būti, sūnaus nusizeminimas ir vergo prisirišimas; bet čia be abejonės turėjo apsireikšti viršenybė vieno proto ant kito. Menkas, baisus ir gamtos nuskriaustas sutvėrimas prieš augštesnį, gily, galingą ir tvirtą protą. Pagaliaus tai buvo su niekuo nesulyginamas dėkingumas. Tai jausmas, derantis tobulesniems žmonių giminės atstovams. Pasakysime da, kad Kvazimodo taip mylėjo archidijakoną, kaip nė šuo, nė arklis, nė šlapis negalėjo mylėti savo pono.

(T. B.)

Dievystės sąvokos plėtojimos.

Pagal prof. *Grant-Allen'ą—J. Laukis.*

—:O:—

Pasakiškose legendose apie pirmesnius Jahvės susinėsimus su žydais sakoma, kad Dievas apsireiškė Abraomui Chanaane ir pažadėjo jį „padaryti daugelio tautų tėvu“. (But. 12, 2). Toliaus Abraomas skundžias, kad nėra inpedinio ir sako Jahvei: „Tu man nedavei ainių“. Tąsyk Jahve išvedė jį į laukus ir tarė: „Pasižiūrėk dangun ir suskaityk žvaigždes, tiek pas tave bus ainių“. (But. 15, 2—5). Panašūs vaisingumo pažadai Abraomui vienval atsikartoja. Taip pat Jahvė šituos palaiminimus tolydzio atkartoja Izaokui, Jokubui ir visai jų šeimynai: „Aš noriu tavo sėklą padauginti, kaip dangaus žvaigždes ir kaip jūros smiltis“. Visais šitais ir kitais tolygiais pažadais Jahvė išeina augio, derėjimo, vaisos dievu. Jis buvo dievu, prie kurio kreipėsi nevaisingos moteris, laukdamos nuo jo, kaip ypatingo, palaiminimo, sūnaus tikslingo bočių kulto palaikymui. Ir vėlesnėje poezijoje mes randame šitokio Jahvės supratimo žymes. „Jis bevaikėms pačioms duoda šeimyną ir padaro jas džiaugsmingomis vaikų motinomis“, sako psalmegiedis. Nuo seniausių laikų iki paskutinių žydiškosos sakmės minutų buvo tokis Jahvės supratimas: Jahvė yra dauginimosi Dievas duodas ainius. Bet jis valdo ne tik žmones; gyvulių vaisingumas taipgi nuo jo priklauso. „Jai Izraelius Jahvės klausys“, sako antradėsniio autorius, „tai Jahvė duos už tai apščiai vaikų, gyvulių ir žemės vaisių“, bet jai ne, tai „bus prakeikti tavo ainiai, tavo žemės vaisiai, ir tavo karvių ir avių prievaisis“.

Ant viso žemės skritulio randame visą falosinių dievysčių rūšį, kurios yra laikoma našumo davėjomis ir kuone visuomet jos yra paveikslinamos akmeniniais stulpais arba tiesiais monolitais. Didžiausias Indijos dievas Makadeo — akmeninis cilinderis, pas kurį moteris prašo vaikų. Vakarų Europoje yra šventi akmenys, ant kurių dabar stovi kryžiai; prie jų ir po šiai dienai bevaikės moteris meldžiasi Dievui ir Mergai Marijai ar vetiniam šventajam.

Jai priimta manyti, kad obeliskas reiškia saulės spindulį, tai kitu žvilgsniu galima tvirtinti, kad jis yra gamtos našumo jiegy ženkle. Taigi mes galime išvesti, kad tiesūs akmeniniai stulpai jau senovėje statyta ne tik kaip kapiniai paminklai, bet ir kaip mystiško gimimo ženklas. Atmenant, kad akmenys dažnai buvo tapatinama su bočiais, lengva suprasti tokio žvilgsnio pamatus. „Nuo šitų akmenų paeiname mes visi“, manė pirmykštis žmogus, — „gi tai mūsų bočiai, todėl jie duoda vaikus ir veda žmonių kartas; vadinasi, jie yra tikrais ainių ir vaisos dievais“. — Visur ir visuomet tiesus akmuo laikoma vaisos dievyste.

Ar tokis supratimas akmeninių stulpų buvo Pa-

laistinoje pas semitines tautas? Matyt, kad taip. Anot Kondero, konusinis menhivas visoj Syrijoj buvęs vaisos dievų atstovų ženklų. Šituos paminklus jis stato greta su indiškuoju Linga kultu. Svarbiausiu simboliu, garbinamu phoinikų šventnamiuose buvo jiekšta, arba konusas, kurį garbina, apskritai, visos laukinės tautos: dravidai, arabai, keltai ir hotentotai.

Nors nepilnai priparodyta, bet labai yra galimu, kad Jahvė buvo tokiu akmeniu. Bet senovės izraėlitams jų Dievas buvo tiesiog daiktas, akmeniu, ar kitu kuo laikomu krabėje, kuri ilgai stovėjo Siloame, o paskui buvo padėta šventnamin Jeruzolimoje. Teisėjų, Samuėliaus ir karalių kningose išdėtos senovinės žydiškos padavos aiškiai parodo, kad sulyg visuotino tikėjimo Jahvė gyveno toje krabėje, pervežiojamoje iš vietos vieton.

Tą patį sako ir Šventraščio pasakojimai apie mūsų su filistiniečiais ties Eben-Ezeru, apie Dagono puolimą varžėlos (konkurento) akyvaizdoje, apie arkos keliones, jos sugryžimą pas Izraėlių, apie jos pervežimą Jeruzolimon, apie Saliomono šventnamio pastatymą. "Kas gali stovėti prieš Jahvę, šitą šventą dievą?" klausė Betšemešo gyventojai po to, kaip kiti jų bandė pažiūrėti arkon ir pavyduolio dievo buvo nubauti. (Kn. Samuėliaus VI, 19—22).

Jahvės kulte nurodytinai vienas svarbus momentas. Jahve ne tik geidžia žmonių aukų, bet dar jis reikalauja sau kiekvieno pirmadėlio, nors ir dovanoja pirmagymiams vaikams gyvastį už geras išparkas. Žmoginės aukos tai būtinas visokio semitinio kulto gaivalas ir jų buvimo neužgina nei vienas bešališkas mokslininkas.

Perėjimas nuo žmonių aukojimo į apipjaustymo apeigą yra visai prigimtas ir suprantamas. Tarpine lytim yra Jahvės reikalavimas pirmadėlių, bet jau ne kaip aukų, tik kaip vergų. Šitą reikalavimą išreiškia daugelis įstatų konkretinėje lytyje. Iš akyvos legendos apie Mozę ir jo pačią Cipporą mes matome kokiam prietikyje yra šitas paprotys su apipjaustymu. Jahvė nori Mozę užmušti, kadangi jis nepaaukojo savo kūdikio, bet Cippora ima peilį, apipjausto sūnų ir tuomi išgelbsti vyrą.

Bet kodėl vėlesni žydų raštininkai manė daigtą arkoje paslėptą esant ne falosiniu akmeniu, tik "dešimčia prisakų" Jahvės duotų Mozei, tai sunku tą tinkamai pareikšti. Galėjo būti, kad žydų pažiūroms į Jahvę virtus valyvesnėmis ir kiltesnėmis, jie pradėjo gėdintis savo senovės akmeninio kulto. Žinodami, kad arkoje yra akmuo, jie manė, jog ant jo yra dešimties prisakų—Jahvės ir izraėlitų santarvės tekstas. Galėjo gi būti ir kitaip. Phoinikai ant kapų statė konusinius akmenis su įvairiais parašais apie numirėlius. Manyta, kad Jahvė kitąsyk taipgi buvo tokiu akmeniu su parašu. Šitas parašas ir aiškinta vėliaus kaip "dešimtis prisakų".

Koksai tai senovės Izraėliaus tikėjimas, toksai tai

jo dievas—Jahve. Iš šiurkščios dievystės, laukinės tautos švento akmens, pamažu išsiritulojo vėlesnės žydystės ir krikščionystės Valdytojas Dievas. Abraomo, Izaoko ir Jokubo Jahve virto amžina visagalinė, visazinančia, šventa galybe, augščiausia ir dvasiškausia dievyste, kokią tik žmonija galėjo pasiekti.

VIENADIEVYSTĖS ATSIRADIMAS.

Mēs jau matėme, kad žydai išpradžių buvo daugia-dieviais ir kad tautinis dievas Jahve senovėje buvo jų garbinamas kaip šurkštus akmuo. Kitais žodžiais sakant, tas jų kulto objektas, kuris ypatingai garbinta, vadinta jų Jahve ir laikyta dideliu dievu. Dabar kyla klausimas: kaip nuo tokios žemos pradžios Izraėlius iškilo į gryną vėlesnio laiko vienadijevystę? Kokios sąlygos ir aplinkybės privertė žydų tautą užmiršti visus savo dievus ir iš savo senovinio akmens sutverti augštą, didelę ir galingą dievystę?

Atsakymo į šitą klausimą reikia jieskoti išdalies bendrose semitinės dvasios ypatybėse, išdalies ypatin-game socialiniame ir politiškame izraėlinės tautos padėjime, buvusiam nuo IX iki V metašimčiui pr. K.

Renanas pastebėjo, kad semitinė dvasia savo prigmčia yra vienadijevystinė. Po teisybei gi semitai visur sutvėrė kuone tą pačią daugia-dievystę, kaip ir visos kitos gentės ir tautiniai būriai. Vienok Renano žodžiai yra teisingi tame, kad semitai noriau kaip didžiuma kitų tautų stengėsi savo dievus suvienyti ir sulyginti. Tiesa, tas yra pastebima ne tik pas semitus. Mēs jau matėme, kad aigyptinė tikėjiminė mintis sujungė visas savo skaitlingų dievų lytis ir prieskaitas į vieną sudėtinį kompleksą, iš kurio tik su dideliu vargu tegalima išskirti senoviniai paveikslai. Net senovinė Elladoj, kur dievystės buvo griežtai paskaidytos pagal atskiras sritis ir speciališkumus, Panteone randama kaipur vienu ar kitų dievų ypatybių ar prieskaitų sumaišymas. Bet pas semitines mus užimančios gadynės tautas visokių dievų skirtumai ir ypatingumai taip išnykę, kad mes negalime net jų vardų tikrai susekti. Semitinių dievysčių prapaveiksliai yra tas miglotasis "El schaddai", senovinis mytiškas žydų kulto objektas, apie kurio turinį ir ypatybes mes nežinome nieko tikro, kuris vienok yra paremalu visam žydų tikėjimui mintyjimui, kaip inkunystė nepermanomos, slaptingos baimės, iššauktos žmogaus sieloje nesuprantamų, gresmių gamtos jėgų.

Iš dalies tokis semitų tikėjiminių sąvokų neaiškumas angštai rišasi su bedailiniu semitų kultūros pobūdžiu. Semitas savo dievą paveikslina retai. Romos raštininkai stebisi, kad kalno Karmel šventynėje nėra jokių dievo paveikslų. Gilios semitinės rasės ypatybės pereiskia ir šitą reikštį. Nebuvo niekuomet nemateriališkesnio pragaro, kaip žydų šeol; nebuvo niekuomet jokių baisių dievų, kaip elohim senovinėse žydiškojo cikliaus sagose; vargiai mums sekas susekti patį jų vardą; jie pasiekė mus vėlesnių jehovininkinių per-

dirbimų migloje, kaip Abraomo dievas, Izaoko "baimė", galingos jėgos, Visogalis. Žydas, kaip ir kiekvienas kitas laukinis, privengė savo dievą vaidinti tikroje išvaizdoje, arba garsiai jo vardą ištarti. Žydo dievystė buvo paslėpta tamsioje krabėje, arba blandžioje šėtroje. Žodis reiškias jo kulto objektą tarta tik iškilmingiausioje valandoje. Taipogi labai gali būti, kad vardas Jahve* yra atsiradęs vėliau ir kad jis bastymosi metais buvo duotas kokiam senoviniam dievui, kuomet jo priešininkų Baalo ir Molocho vardai pradėjo reikšti tiesiog "viešpats", "karalius". Mystiškoji baimė ir gerbtis neleido semitui duoti savo dievui kokią panašybę, taip kad kuone visų dievų paveikslai yra vienodai neaiškūs ir vienodai beišvaizdingi.

Greta su sunkenybe susekti griežtą skirtumą tarp atskirų semitinių dievų, jų paveikslų ir darbų, su sunkenybe, kurią pripažino net patys semitai, — išplėto-tame tikėjiminiame taisle, yra dar vienas mažai supran-tamas dalykas, sutvertas gamtos garbinimu ir mystiškų sąvokų prijungimu prie senovimo bočių kulto. Kaip saulė Ra tapatinta kuone su kiekviena aigyptine die-vyste, taip ir semitiniams dievams saulės garbinimas ir saulinio ciklaus mytai pridavė savotišką pobūdį. Dėl šito, galų-gale, visi dievai rados taip panašūs vienas į kitą, kad kiekvienas aiškintojas kitaip juos aiškino ir, regimai, turėjo tiesą (žiūrint mytologijos žvilgsniu) ačiu visų vėlesnio panteono dievysčių panašumui ir bendrumui su saule ar gamtos apsireiškimais.

Pas Baalų ir Jahves garbintojus niekuomet nebuvo abejonės. Juos patenkino vardų ir šventynių skirtumas, nežiūrint į jų prieskaitų ir ypatybių sutaikumą. Jie greičiau tiko už savo dievo teisybę kovoti arba net numirti, negu nešti aukas ant neprietelingo altoriaus.

Bet visoki atsitikimai ir daryklės pamažu visgi skatino vienyti ir jungti skaitlingas dievystes į vieną visumą. Ant šitų daryklių ir apsistosime ilgiau.

Visųpirma reikia žinoti, kad Aigypte sausas ir tinkamas laikyti klimatas leidžia be atsimainymo už-laikyti mumijas, dievų paveikslus, kapus ir švent-namius, kuomet kuone visose kitose šalyse lietus, vėjas ir laikas yra galingais žmogaus darbų naikintojais. Taigi Aigypte mirusių bočių kultas traukėsi kelis meta-šimčius, kuomet kitose šalyse tikrieji kulto objektai tolydžio nyko ir buvo užmirštami; vietoje historiškų žmonių pamažu radosi miglotos dievystės ir dva-sios; apeigos buvo taikomos greičiau prie vieno ar kitų vietų, kaip prie asmenų. Kapas išnyksta, bet šventas akmuo ant jo įbestas, kasmetas yra laistoma aliejumi. Medis atžydi, bet jo kamienas kas metas puošiamas su tam tikromis ceremonijoms. Jai kamienas supūsta, tai dovanos visgi ant tos vietos yra nešamos, arba metamos versmėn netoliese. Tokiu budu vieta virsta

* Įžymus armėniškos kilties anglų pamokslininkas ir kritikas žydų dievą Jahve išveda nuo arabų žodžio *jahu*—nežinomas, svetimas. Arabai, anot jo, sutikę tyrumoje ne-pažystamą sau žmogų, vadina jį *jahu*.

šventyne savaimi ir tas esti pradiniu ateitinio gamtos garbinimo pamatu.

Dievai ir dvasios šitose vietose gyveną, supranta-mas dalykas, ilgainiui tapatinama ir sulyginama. Nuo jų savotiškumų ir ypatybių priklauso net jų buvimo ilgis. Neretai užmirštama patys dievų vardai, apie juos kalbama kaip apie "Libano viešpatį", "Peoros Kalno Bada". Todėl neįstabu, kad po tūlo laiko visi jie pradeda būti vienas kitam lygūs; ainiai įvairias pa-sakas apie juos sudeda į vieną. Ištikro, mes žinome, kad dažnai nauji ir net svetimi vardai išstumia gyvus užvardžius, kuomet dievystė po senovei yra laikoma tuose pačiuose šventnamiuose beišvaizdinio akmens pa-vidale prie tų pačių nuo seno įsteigtų apeigų. Taip Melkartas, Tyro Baalas, vėliau buvo po graikišku Heraklio vardu. Ir vis yjetinės padavos mums sako, kad šitų dievysčių garbinimas buvo švento medžio kamieno pagerbime, kuris, gal, ant dievo kapo, vadinasi, ant kokio senovinio vado pilekalnio augo. Kaip nesimaišytų vietinės sakmės apie dievus, vietiniai kultai visuomet pasilieka grynais ir nepaliestais. Tai pasa-kojama, kad aplink šventus akmenis šmėklos vaidos, tai šitie akmenys būva krikščionių kankinių paminklais, tai versmės ir šaltiniai pašvenčiama nimfai ar did-vyriui, tai atnešama ten aukos kokiai fėjai, ar šventa-jam. Šitai Anglijoje, nuo amžių garbinami šventi ažuolai, pas stambeldžius saksus vadinama "Toro ažuolais", o pas viduramžių krikščionius "evangelininkų ažuolais".

Ir taip mes matome, kad senoviniams garbintojams Jahve buvo tik šventu akmeniu, Krabėje laikomu. Jis gyveno ten, ir kur tik krabė nešta, ten jis ėjo su ja. Bet aplink VIII amžių atsirado kitas, visai naujas suoprotis apie Jahvės būstą. Pradinė, šiurkšti pažiūra visai atmainyta grynai akkadiškų astrologinių sąvokų ir pažiūrų veikme, esančių artimame sąryšy su saule. Amoso ir didžiojo Isajos akyse Jahve gyvena danguje ir yra kareivijų valdovu, žvaigždinio pasaulio karaliu-mi. Jis karaliauja danguose, jį apsiaučia bekūnių jo pasiuntinių dvasių—valdovo angelų svita. Visa kas davė naują supratimą, naują aiškinimą, visai atskirą nuo senovinių izraėlitų pažiūrų, vežiojusių dievą drau-ge su kirbinėmis. Toliaus, vėlesnieji protautojai matė Jahvės galybės apsireiškimus šviesoje ir ugnij. Jie įnešė šitą pažvalgą į jų perdibtas senovines sagas, nu-piešę nesudegamą krūmą, kur yra Jahve, arba padėję ant santarties arkos "Jahvės šviesybė". Sujungdami seną ir savo supratimą jie sutvėrė sakmę apie degančią jiekštą tyrumoje ėjusią izraėlitinės stovyklos priekyje. Jahve iš dangaus siunčia ir meta ugnį; šitame griežtai pasisako augštai išplėto-ta sąvoka gamtos dievo, kurio balsu yra griausmas, o ginklu žaibas. Vėlesnis Jahvės kultas, matyt, priėmė kaikuriuos astrologiškų gaivalus, nors jie visai jam svetimi.

Trumpai peržvelgę laipsniškas permainas, kurias

perėjo Jahvės supratimas greta su šito dievo galybės ir šeiminkystės sąmonės augimu ir tvirtėjimu pas Izraėlių, pereisime dabar prie mūsų dugninio klausimo: kodėl Jahvės kultas, galų-gale, išėjo gryna, griežta vienadiestyje? Visųpirma reikia atminti, kad nuo valandos izraėlitų pasirodymo pasaulinėje historijoje Jahvė yra atskiru, tautiniu Izraėliaus dievu. Apipjaustymo paprotys yra simbolu to visuotino tautos pasidavimo vienam augštesniam Dievui.

Prisiziūrėdami izraėlitų padėjimui Palestinoje mes įsitikiname, kad pats būdas šalies apvaldymo turėjo juos privesti prie tikėjiminio vienumo ir tautinės sąmonės ir kad dievystė laikyta visųpirma gimimo dievų turėjo likti ant jų Olimpo galingiausia.

Galūtinam persimainymui vis atitrauktyn einančio Jahvės kulto į gryną vienadiestyje smagiai padėjo tautinio suobruzdžio pakylimas, sužadintas išlaukiniu kaimynų užpuolimu ant Izraėliaus ir jo dievo. Tąsyk buvo sutverta senoviniai žydiškos raštenybės šedevrai, suteikią mums keistas sąvokas apie neveikiamąjį priešinimąsi neprieteliams ir apie atstatymą jų ginklams augštesnio dievo Jahvės pagelbos. Anuose senovės laikuose — sakė pranašai — kuomet pats Jahve ėjo priekyje Izraėliaus kariškų jiegų, neprietelių galybė trupėjo; jai dabar, būdamas pavojuje Izraėlius atsisakys nuo Aigypto ir nuo Asyrijos talkos, jai jis atmes visus kitus dievus ir visas savo viltis padės tiktai ant Jahvės, tąsyk dievas sutrins Asyrijos ir Babylo galybę. Taip kalbėjo Isaja, kuomet jo tautai grumojo didelis pavojus.

Mums gali pasirodyti keistu žmonių užsidegimas tokiomis fantastiškoms ir neišmintingoms sąvokoms, bet šitos mintys abiejose karalystėse pasklido perdėm ir jehovininkai savo tikėjimiškos reformos įvedimui pasirinko lygiai tą valandą, kuomet pati tautos gyvybė buvo didžiausiame pavojuje. Pasinaudodami priešininkų neskaitylingumu ir intekme į jauną karalių,

jie primetė Jahvės kultą visai tautai kuone prieš jos valią. Naikindami šventnamius jo pirmtakūnų pastatytus Kemošui, Melkanui ir Aštoretai, jie smagiai stiprino išimtinį šeiminkavimą Jahvės, kaip vienatinio Izraėliaus dievo. Bet visa tas buvo veltui. Tikėjiminė iškiltis negalėjo išgelbėti mažos karalystės nuo jos galingų kaimynų pasigvėsimų. Trijų dešimtų metų bėgyje po Josijos reformai priešai tris kartus apiminėjo Jeruzolimą. Jahvės šventnamis likosi sudegintas, brangenybės išplėstos, o pati šventnamio vieta aptuštėjo ir sužiauėjo. Žymesni Jeruzolimos valstiečiai buvo nuvesti nelaisvėn Babylonan ir žydų karalystė griuvo.

Kas gi atsitiko su patim Jahve po tokiai tautos nelaimėi? Koks buvo švento akmens Izraėliaus tvirtumos likimas po tokio visuotino sostinės išnaikinimo? Žydiškosios chronikos autoriai mums nieko apie jį nemini; jie visai neduoda atsakymo į šituos klausimus.

Ir taip Jahve—matomasis ir paliečiamasis dievas—iš historijos išnyko galūtinai. Babylońskiškoje nelaisvėje žydai—kaipo tautinė visuma—pirmu kartu pažino tikrą vienadiestyje. Jie įsitikino, kad visų jų nelaimių priežastia yra Jahvės prisakų neužlaikymas ir todėl jie vis labjaus ir angščiaus spietės aplink dievystę, esančią jų tautiniu aš.

Po tokios tikėjiminės reformos tuojaus atsivainė Izraėliaus padavos ir tokioj atmaintytoj išvaizdoj jos buvo jehovininkų užrašytos; penkiakningis gi ir senesnės historijinės kningos gavo tą išvaizdą, kokioje mes jas pažįstame dabar. Nuo laiko sugrįžymo iš nelaisvės vienadiestyvinės pažiūros vis labiau įgijo visuotinai saistomą galybę. Taip, VI amžiuje žydai matė Jahvėje tik tautinį Izraėliaus dievą. Bet pamažu žmonėse platinosi kaikurių senovės pranašų poetų kiltos sąvokos ir Jahve pavirto žydams vienatiniu viso pasaulio dievu—kuone tokiu, kokiu jį vaidina sau dabartinė kirkščionystė.

Barbieriškio rinka šventadienyje.

Kritika ir Bibliografija.

—:o:—

Liudas Gira, *Kerštas*, 3 veiksmų, 4 paveikslų tragedija iš senovės laikų. 'Teatro Knygynėlio' N4. Vilnius, 1910. Kaina 35 kap.

Šis veikalas vaizdina tokį dalyką:—Manigirdas, Paneimio pylaitės kuningaikštis, ketina vesti už pačią Rūtelę, tūlo bajoro dukterį. Jau turėtų būt judviejų jungtuvės, tik Manigirdui reikia išjoti kur-ten pasirodžiusių plėšikų gaujos išvaikytų. Tad jungtuvės atidedama dviem-trim dienom.

Ar Rūtelė myli Manigirdą, nežinia. Ji liūdna, nusiminus, savo draugei Gailutei pasisako, jog jau 'kartą mylėjo, karštai mylėjo, visa jauna širdžia', ir abejoja bau galėtų mylėti antru sykiu. Tuo tarpu pylin yra atjojęs kryčiuočių pasiuntinys, Kuno. (Jo atsilankymo tikslas tarp kitko buvęs perspėti Manigirdą apie tuos plėšikus.). Šitą va Kuno ir buvo taip karštai mylėjusi Rūtelė. Jis atvezė jai kitą syk jam duotus Rūtelės gintarus ir nori, kad Rūtelė su juo bėgtų. Tačiau Rūtelė, kadir širdij abejodama, atsisako. Kuno pusiauzodžiu prasitaria, jai ji nenorinti geruoju, paimesias ją prievarta.

Manigirdas, savo keliu, seniaus buvo mylėjęs Lėlą, Manigirdo motynos, Rūsnos, augintinę, Pskovo kuningaikščio dukterį. Išjojantį Manigirdą Lėla pasitinka ir primena jam seną meilę, tačiau jis ją atstuma. Tad Lėla pasiketina keršyti. (Kerštas! Tik kerštas dabar man palieka.... Palauk, Rūtele—ir tu neregėsi jo.... Dievai girdi....), Jos tą balsu ištartą pasiketinimą išgirsta Kuno ir tuojuas teikiasi jai į talkininkus: mat, ir jis jau dabar keršys.... Abudu trokšta keršyti Rūtelei, ne Manigirdui. Besikalbant apie kerštą, Kuno pastebi savo keršto bičiuolę esančią labai gražią ir tuoj prašo, kad jinai jį bučiuotų, mat, jis dabar tik prisiminęs sau, 'jogei vyriškiui visviena tur būti—kieno lūpos jį bučiuoja, by tik saldžiai bučiuotų ir karštai'. Kada Lėla atsisako tai padaryti ir net jau nebenorėtų nei jo talkos, Kuno paaiškina jai planą, kaip jis manęs keršyti—jis Manigirdui tyčia paskelbęs apie plėšikus, o tuo tarpu ketinas paimti pylių—ir kvečia tą planą smulkiai aptarti dvieja, Lėlos 'seklyčioj.... šitą naktį' Lėla paabejoja, bet sutinka. Viena palikus vėl dar abejoja: nei šiaip nei taip 'prieš tą, kurį mylėjai, su priešininku išvieno pinkles tiesti.... ir savo dorą, rūtas abejones paaglios ūmai pamina. Apskritai-gi Lėlai telių vainiką keršto dėlei pamesti....' vienok ir meilėje sekasi, nes netik Kuno, bet ir juokdarys Gelbuta, ir dvariškis Raila jai savo meilę išpažįsta. Tik Manigirdas atstūmė.

Kerštas rengiamas ne 'tuo tarpu', t. y., nė tada, kai Manigirdas buvo išjojęs tų tyčia pramanytų plėšikų

vaikytų, bet jam jau sugrįžus. Lėla paketina meilės naktį dvariškiui Railai, už ką jis turi pirma jai pasakyti, kur baigiasi paslaptinis urvas, ir gauti nuo to urvo durų raktus. Meilės dėlei Raila viską išpildo. Raktus paima naktį iš Rūtelės kambario, prie to užmuša prabudusią tuo tarpu Rūtelės draugę Gailutę. Kuno prirengia ricerius, nuo Lėlos sužino visas paslaptis. Besikalbėjusius apie užpuolimą Kuno ir Lėlą girdėjo juokdarys Gelbuta; inbėgęs maldauja Lėlos, kad nebūtų išdavikė, kai ji jo neklauso, nori šaukti vyrus, bet jį suriša ir jam burną užkemša Kuno.

Paimti pylių nepasiseka. Lietuviai, kurių sargybą kaip tik laiku išbudinus Rūtelės daina, atmuša kryžiuočius. Manigirdas teisia suimtąjį Kuno. Tas ima ir pasako būk Rūtelė buvus jo talkininkė. Juokdarys Gelbuta atbėgęs apreiškia, jog ne Rūtelė, bet jis buvęs išdavikas. Lėla tad prisipazįsta, jog ji, o ne Gelbuta; nurodo taipgi Railą. Visi drašus, tik vienas Raila dreba ir prašo pasigailėt. Manigirdo motyna, kuri troško, kad Lėla, o ne Rūtelė, būtų jo sūnaus pati, nežinia kam atneša nuodų. Juos išgeria Manigirdas; prieš mirsiant liepia nebausti Lėlos, o kuningaikščiu paskiria juokdarį Gelbutą. Numirus Manigirdui, kareivis praneša, jog Gelbuta negyvas rasta. Rūsna, Rūtelė ir, rodos, Lėla ūmai paminšta.

Visas šis veikalėlis pilnas įvairiausių nienuoseklumų. Nenuoseklus veiksmas, nienuoseklus veikiantieji asmenys. Kuno, leiskim, pirmojo akto penktojoj scenoj prasitaria tik apie tai, kad paimesias Rūtelę prievarta. Visas jo kalbos būdas ir visa scena teliudyja didelę jo meilę. Iš to telauktina Kuno ištikro bandysiantį prievarta numylėtinę pasiimti. Tačiau antrame paveiksle didžiam nusistebėjimui—girdime kalbant jį apie kerštą. Dėlko tokia permaina, kas su Kuno atsitiko, nieko nežinoma. Ir keisčiausia tai, jog Kuno matome pasiryžusį keršyti ne kam kitam, tik Rūtelei, kuri juk nieko galūtino ir griežto jam nepasakė, negalėjo net ramiai ištarti jo vardo, buvo apalpus, o atsipeikėjusi prašė įbėgusio Gelbutos nieko niekam nesakyti, ką čia jis regėjęs.... Jai Kuno turėjo smegenis galvoje (o tokiu jis, rodos, norima parodyti), tai iš to visko tebutų supratęs, jog Rūtelė jį tebemyli ir kad už tai ne keršyt jai reikia, bet kuogreičiausia ją pasigriebti. Dabar-gi, nei iš šio nei iš to, kerštas,—kerštas tvirto riceriaus nekaltai Rūtelei, silpnai mergaitei.... Sako: 'o tai ne tau bus kerštas, tai bus kerštas mano užviltai meilei, Rūtele, Rūtele....' Meilė-gi ištikrųjų neužvilta. Daugių-daugiausia—tai nieko tikra nežinoma. Dar mažiaus turi pateisinimo kerštas akyvaizdoj to, ką tuoj paskui Kuno sako Lėlai: 'vyriškiui visviena tur būt—kieno lūpos jį bučiuoja, by tik saldžiai bučiuotų ir karštai'. Šie žodžiai vėlgi yra prieštaravimas tiems *širdingiems* meilės išpažinimams, kuriuos Kuno darė pirmame paveiksle Rūtelei. Tokį prieštaravimą autorius nori

lyg pateisinti, indėdamas po tūlam laikui į Kuno lūpas žodžius: 'keršyti nori' (kitos mergos meilės pagėdaudamas). Bet visviena tai pasilieka prieštaravimu, nes neparodyta jokio psichiškojo sąryšio tarp dviejų taip skirtingų dvasios stovių. Tolesnis Kuno elgimos irgi nesiriša su čia pasakytais žodžiais. Antra gi, tokiuose, kaip išdėta tariamam sakinyj, dalykuose vidaramžių riteriai, jaigu teisinosi, visai kuo kitu teisinosi.

Iš viso tad išeina, jog Kuno kerštas, tas ūmai išdygęs noras keršyti, yra daugiau negu vaikiškas.

Ant galo, kaip keršytojas ir kaip kryžiuočių karvedys, Kuno pasirodo galūtinu kvailiu. Keršto dėlei užmanė paimti pylių, ir neima jos kada patogiausia, kada nėra pylyj Manigirdo, o laukia, kol jis sugrįš. Savo knechtus paliko giriose apsimetusius plėšikais—visai nežinoma kuriam tikslui: Rūtelė norėta išvežti Manigirdui tebėsiant namie, gi Manigirdui išjojus, pylis nebuvo imama, vadinasi, nereikė nei to gando apie plėšikus; jaigu-gi būtų buvę manyta tuo laiku pylis imti, tai visą savo kariumenę palikti maskaradai, o nepasilaikyti jokio rezervo—yra suvis kvaila, ir nei viduramžiuose, nei koku kitu laiku karėse bei užpuolimuose taip, žinoma, nebuvo ir nėra daroma. Tai autorius nežinia, ar didelis apsileidimas—nepasirūpinta neigi paviršutinės atsilekantiems dalykams logikos sąmazgos suteikti.

Svarbiausias veikale asmuo yra Lėla. Jos pasielgimai iš pat pradžių išrodo lyg daugiau autoriaus pamatuoti. Ji myli Manigirdą. Jis ją atmetė, nes jam 'kita saulė (Rūtelė) šviečianti'. Todėl Lėla nori keršyti, ir ne savo mylimam, bet, visai nuosekliai, tai, kuri, jos numanymu, paverzė jai kuningaikštį. Čia Lėla, nors moteris, yra daug nuoseklesnė už riterių Kuno, kurs visai nericeriškai keršija (bent išreiškia troškimus keršyti) ne paverzėjui, bet savo mielai ir visgi jį turbūt tebemylinčiai Rūtelei.

Vienok toliau ir su Lėla tie patys nenuoseklumai.

Lėlos norima keršyti tik Rūtelei. Tai dalykas nesunkus. Gali ji tai atlikti pati, gali turėt pagelbėtojus—Rūsna, Railą ar net ir Gulbutą. Vienok nei iš šio nei iš to prisideda prie Kuno plano paimti pylį—jos tikslams galų gale visai nereikalinga,—ir ne tik prisideda, bet dar už tą *prisdėjimą* atiduoda savo nekaltybę.... Daro visai ne tai, kas jai būtų privalu. Daro net priešingai savo gyvam reikalui. Kada Gelbuta jai pasisiūlo pasmaugsiąs Rūtelę, ji neleidžia, sako pati savo rankom norint kerštą įvykdyti. Vienok pati nieko nedaro, viską paveda Kuno. Išrodo lyg kad jai trūktų kurio kamštelio galvoje: vietoj tiesiai atlikti savo nesunkus keršto darbas, nužūdyti ar kaip kitaip prašalinti silpną nekienu nesergimą Rūtelę, ji dar randa reikalingu esant aukoti savo nekaltybę, lįsti išdavikės kailin, padaryti kitus išdavikais, su kryžiuočiais imti pylį ir tai dar tada,

kada Manigirdas jau sugrįžo.... (Jis, matomai, tam ir sugrįžo, kad Lėla turėtų progą pasirodyti išdavike). Panašus dalykas tegali būt prilyginta pasielgimui žmogaus, kurs, norėdamas galą padaryti tupinčiam jo darže ant šakos žvirblyčiui, šauktųs pagalbon visą artileriją, kokia tik bebuvus rūsų su japonais karėje...

Bet rasi Lėlai dėl ko-nors parūpo ne tik Rūtelei, bet ir Manigirdui keršyti? Visai ne. Visas jos elgimos, visos kalbos niekur neparodo panašios minties permainos. Skersai kelio jai testovi Rūtelė. Manigirdą ji bevelytų kadir su Rūsnos duotomis žolelėmis privylioti, tik neintiki, kad pritrauktų žolės, jai jau nepritaraukia moteriškos siela. Manigirdą ji visą laiką nori turėti gyvą, jį vis tebemyli, ir paskutinio akto paskutinėje scenoje, kada Manigirdas išgeria motynos paduotus jam nuodus, ji viena teišreiškia gailęstį ir pasibaisėjimą, sušukdama: 'Kunige! Manigirdai! Ką darai—negerk—tai nuodai!' Geresnio paliūdyjimo nereikia. Toliaus-gi, jai meilė tokia didelė, tai nusitarimas mirtinai keršyti mylimam žmogui ir niekše keltų bent kokią dvasios kovą. Tos kovos Lėloje niekur nei šešėlio nesimato. Kita, ji nėra neigi vienoj vietoj aiškiai prasitarus, kad nori keršyti Manigirdui tiesiai, ir tik dvejose vietose *neaiškiai* sako, keršysiant draug Rūtelei ir Manigirdui. Koku būdu norėtų jį Manigirdui keršyti—ar nužūdyti jį beimant pylį, ar atkeršyti jau tuo, kad Rūtelė bus nužūdyta—žodžiais niekur nepasakyta, iš viso-gi elgimos, kaip jau pastebėjau, aiškiai matos, kad Manigirdo mirties nenorima. O jaigu nenorima, tai pylies ėmimas jai be abejo nereikalingas, o jaigu tai nereikalinga, tai dar nereikalingiaus rūtų vainikas mėšlynan mesti, gulėti seklyčioj naktį su Kuno, žadėti kitą meilės naktį Railai ir net meilės vardan byloti į kuprių Gelbutą. Kada-gi vienok tai viskas daroma, ištikro galima pamanyti, jog Lėlai ne tik kerštas rūpėjo, bet ir kas kita. Svarbiausia turbūt norėjos tą savo nekaltybę kaip-nors prarasti. Bent viena iš dviejų: ar ji buvo merga visai be smegenų galvoj, ar paleistuvė ir niekšė. To viso akyvaizdoj jos neva karžygiški prisipažinimai paskutiniame akte yra baisiai nenaturalis dalykas. Ištisas falšas. O kai čia pat dar bandoma užimponuoti kryžiuočiui (su kuriuo seklyčioje naktis gulėta), kad žiūrėk štai ir 'gudų kunigų dukros dar tebeturi drąsos pažvelgt tiesiai Giltinės akysna' (ne tik seklyčioje meilauties), tai jau išrodo visai nedovanotinai, paskučiausias dalykas!

Su šitokiais 'nuoseklumais' (toli ne visus čia juos ir teparodžiau) autorius piešia savo svarbiuosius asmenis. Kiti dar menkesni. Rūtelė—nežinoma nei kam ji gyvena, ar tikriaus, autorius neišmano nei kas su ja daryti; ką ji myli, nežinia, ko nori, taipgi nežinia, ar atsilieka joj toliau ta lyg kova, kuri neaiškiai užminta pirmame akte, apie tai nei mikt', paskutiniame akte, kur, rodos, jau kaip-nors jai reik-

tų apsireikšti, tai ji nei bė, nei mē. Rūsna—visą laiką neaiški, tiek tezinome, kad ji, sūnaus ir jo kuningaikštystės labo trokšdama, nori pripiršti sūnui Lėlą, su kuria jis ingautų 'teisę paimti pas Pskovą didį žemės plotą, žuvusio josios tėvuko tėviškę'. Bet kuriems galams ji paskui paduoda savo sūnui nudus, vienas Dievas žino. Juk-gi nemylėjo ji Lėlos daugiau už sūnų ir jo kuningaikštystę. Manigirdas—taipjau baisiai palkšas ir taipjau nesuprantama, kam jis galų-gale užsimano išgerti tuos nuodus. Gailutė—ši įvesta tik taip sau, dekoracijai. Raila—tas reikalingas tik kontrastui. Kontrastui gyvuoja ir juokdarys Gelbuta, nors ištikrųjų jis daug nuosekliausias ir aiškiausias nupiešta, negu visi kiti veikalo asmenys.

Pažymėtina, jog nei vienas veikiančiųjų asmenų nėra originalis. Visi iš kur-nors paskolinti: iš Shakspeare'o, iš Byrono, iš Słowackio, iš Asnyko, dargi, o tai gana žymu, su tūlomis priemaišomis iš... Arcibaševo ar Žeromskio... Paskolinti be jokio išmanymo: tūli žodžiai, tūli pasielgimai, tūlas dalykų sukrovimas..., bet jokio veikmės sutaikymo, jokios čielybės, jokios psichiškos vienatos. Autoriui, matomai, buvo didelis jau džiaugsmas, kad jis nors žodžius šiaip-taip sulipdo. O apie ką kitą kur jau čia bemanysi.

Veikalas užsibaigia psichiškai nei kiek nepamatuotomis mirtimis, nusizūdimais, išėjimais iš proto. Dėlto palieka šlykštų ir kvailų įspūdį. Šituo atžvilgiu tegalima jis priskirti prie viduramžių tragedijų, Anglijoje žinomų vardu *tragedy-of-blood*. Kad būtų tai gryna *tragedy-of-blood*, tetrūksta kokios-nors dvasios iš ano svieto. Be jos ištikrųjų veikalas nėra net senovės *tragedy-of-blood*, bet kažinkoks *ultra tragedy-of-blood*, ar rasi *comedy-of-blood*, nes nėra nei vienos sąlygos, kuri veiksmą darytų tragedija.

Sceniškoji architektonika šlubuoja visom kojom. Jos netikumas išplaukia jau iš to, kad neaiškūs, ne-
logiški, ant kiekvieno žingsnio prieštaraujantis ir sau ir apskritai žmogiškai prigimčiai yra parodomi veikiantieji asmenys. Dėlto, vietoj kad augtų indomumas, jis puola žemyn tuojaus nuo pirmojo akto antrojo paveiklo. Prasidedant antram aktui, jis dar žemiaus puola, nes randame čia kitką, kas iš prieš tai atsilikusio buvo lauktina: laukėme pylios ėmimo nėsant Manigirdui, o čia susitinkame su juo sugrįžusiu sveiku ir gyvu. Pasirodo, pylis dar nei nemanyta imti. Iš prisirengimų antrame akte šiaip taip nusiraminame ir sutinkame laukti to keršto įviki-dinimo toliaus, bet... atsidengia trečias aktas, ir patiriame, kad jau po visam-kam,—svarbiausio dalyko taip ir neišvidome.

Kad pylios ėmimas (ar visvien koks užpuolimas) būtų buvęs tik *scène à faire*, anot francūzų, tai ir tai toks apleidimas jau būtų peiktinas. Bet čia šis dalykas yra svarbiausias, čia laukiame to keršto, *laukiame kolizijos dviejų, pasidariusių priešingomis da-*

lykų eisenoj, pusių: Kuno, Lėlos—Manigirdo, Rūtelės. Ir kada tai neparodyta—neparodyta nieko. Be dviejų ar kelių valių, charakterių, spėkų *susidurimo* veikalas negali būt ne tik tragedija, bet ir paprasčiausiu farsu. Scenos veikalams tai *conditio sine qua non*. Šitos-gi elementarės sąlygos autorius neišpildo ne tik minimum svarbių-svarbiausiam momente, bet ir niekur kitur: pas jį dvi priešingos spėkos visai nesusiduria, niekur viena kitai tokiomis net neapsireiškia. Paprastoji sceniškoji akcija tik kur-ne-kur iškyla, yra dvejetas antraeilų spėkų susidurimų, šiaip jau, kur svarbiausia, eina vien kalbos. Paskutinis aktas sukonstruotas kaip išvada, pasekmė akcijos,—tos akcijos, kurios veikale... niekur nematėmė atsiliekančios. Dėlto ir šio akto mirtis ir viskas, kas jame atsilieka, išrodo taip nereikalinga, taip negudru...

Apskritai, nevykesnį veikalą vargiai begalima sugalvoti. Ir reikia tik stebėtis tuo *Draugijos* neva kritiku, kurs L. Girą pasakė esantį kažinkokios naujos sriovės įnešėju mūsų raštijon. Jokios sriovės nėra, yra tik be galo silpni bandymai šį tą rašinėti. Gal kas nors išsidirbs toliaus. Šito labai trokštume. Reiktų daug ir atkakliai dirbti, daugiau skaityti, galvoti, studijuoti.

Už vieną dalyką tegirtinas L. Gira: rašo jis lengva kalba, padailindamas ją savo tarmės ypatybėmis. Stiliaus visgi neišlaiko: vienur gyvai pasigriebia sakinius iš mūsų pasakų bei dainų, kitur užgriozdina ilgiausius sunkius klasiškus periodus, scenos veikalams, reikia pasakyti, visai dagi netinkamus. Ir viena ir kita, suprantama, nėra paties autoriaus savyje išgyvendinta, bet išsimokinta, skolinta. Neturi tad stilius saviško originalio būdo, o todėl ir literatūrinės vertybės.

Už kalbą visgi turbūt Piaseckaitės-Šlapelienės kningynas savo kataloge įrašys L. Giros veikalėlį skaičiun 'gera kalba' parašytą. Bet, deja, lietuvių literatūra negali jo įrašyti skaičiun kokią-nors vertybę turinčių raštų.

Kl. J—is.

Lietuva pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą. Sutaisė Liudas Gira. Šv. Kazimiero Draugijos leidinys. Kaunas, 1911. Kaina 35 kap.

Šioje kningutėje parinkta gabalėliai iš mūsų rašytojų raštų, kalbantys apie metų laikus. Tai padaryta lyg paliūdymui, kaip įvairūs gamtos apsireikšimai įvairiu laiku savo grožybe darė intekmę į mūsų raštiją. Jaigu šituo atžvilgiu peržiūrėtume šią kningutę, gal indomias kaikokias išvadas galima būtų padaryti—sulig poetiškumų mūsų rašytojų, sulig ribų, iki kurių gali pastumti gaivingoji gamta mūsų fantaziją. Tikrai, rods, labai netolimos tos ribos ir labai netoli einanti fantazija... Tačiau apie tai čia ne vieta kalbėti; čia pažymėtina tik, kaip parinkimo ir atspaudimo darbas atlikta. Parinki-

mas, žinoma, sulig skonies parinkėjo. Analizuoti iš panašaus darbelio skonis netinka. Redagavimui yra užmestina, kad su autorių originaliniu tekstu elgiamos barbariškai. Šitai K. Duonelaičio eilutė:

'Kregždės su lengvais sparnais augštai pasikėlė'....

sutaisytojas L. Gira pertaiso taip:

'Kregždės lengvais sparnais augštai pasikėlė'....

visai nedabodamas į tai, kad panašiu pertaisymu sugadina hexametą. Taip jau gadina hexametą ne vienoj kitų vietų. Eilutės:

'Kad mes rudenyj ar žiemos čese pasislėpė'....

'Su visokiais balsais ir dainavimų garsais'....

'Veį, kaip ant ežerų visur langai pasidaro'....

pertaisoma į tokias, kreivas ir raišas:

'Kad mes rudens ar žiemos metu pasislėpė'....

'Visokiais balsais ir dainavimų garsais'....

'Veį, kaip ant ežero visur langai pasidaro'....

Taip jau A. Vienožinskio eilių nesigailima ir savo puristiškas užmačias josna kišama. Leiskim, tokias eilutes:

'Čia lakštingėlė, meilinga paukštelė,
Kožną rytelį po darželį gieda,
Kožną rytelį, kaip teka s
Rasa po žolynus kaip perlai rieda'....

sugadinama yra taip:

'Čia lakštingalėlė, meilingas paukštelis,
Aliai-rytelį po darželį gieda,
Aliai-rytelį, kaip teka saulelė,
Rasa po žolynus, kaip deimantai rieda'....

Tikrai sakant, šis gabalėlis ir Tėvynės Mylėtojo A. Vienožinskio eilių išleidime neteisingai yra paduotas. Anot Justino Vienožinskio, jis turįs skambėti taip:

'Čia lakštingėlė, meilinga paukštelė,
Prie rūtų darželio linksmai gražiai gied',
Kožną rytelį, kaip teka saulelė,
Rasa po žolynus, kaip perlai ried'.

Be reikalo irgi L. Gira A. Vienožinskį vadina Vienožindžiu: kadir yra Lietuvoj Vienožindžių, bet Vienožinskis buvo Vienožinskiu ir visa Vienožinskių giminė iki šiol taip vadinasi, pavardės mainyti nemano. Užmačios šitokiame atsitikime yra visai nemandagus dalykas. Neigi kitokiais atžvilgiais negali būt pateisnamos. Pagalios, jai L. Gira Vienožinskį daro Vienožindžiu, dėlko Baranausko nepadare Baronu, Dovidavičiaus—Dovidaičiu, Rucevičiaus—Ruciu?

Iš to, ką čia pastebėjome, galima rasi spēt L. Girą nežinantį, kaip šiandien suprantama raštų redagavimas su precizija. O gal jis tai ir žino, tik šį rinkinėlį taip sau apgraiboms leido. Ypač, kad labai daug įvairiausių spaudos klaidų paliko.

Apskritai-gi imant, ši L. Giros surengtoji kningutė bus labai indomi mūsų žmoneliams pasiskaityti. K. J.

Lekcijos apie atskirimo ženklus. Parašė A. Montvidas. Turtu ir spauda *Laisvės*. So. Boston, Mass. 1911.

Kas nieko apie minimus šioj kningelėje daigtus nežino, iš jos visgi šį-tą sužinos. O kad nieko nežinančių pas mus yra daug, tai ji daugeliui gal atneš ir naudą. Sutaisyta kningelė, anot paties autoriaus pripažinimo, 'ant greitųjų', su 'trukumais' bei 'sumaišymais'. Naujoviškosios ženklavimo smulksmenos autoriui nežinomos, bet tai tokiai kningelei ir nesvarbu. Knigelės kalba truputį atsiduoda rūsiskumu. Rašyba nenuosekli. Palikta nemaža spaudos klaidų. J.

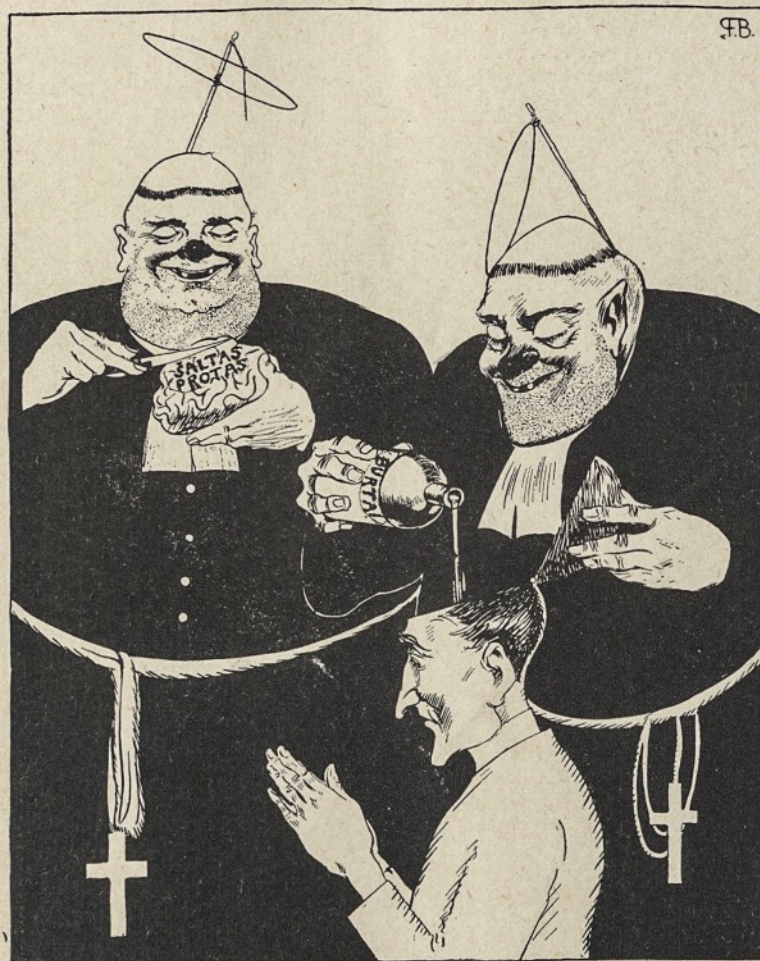
Lietuvis—Kanklininkas.

L. S. S. REIKALUOSE.

Visų Lietuvių Laisvamanių Susivienijimo kuopų sekretoriai malonės nevilkindami prisiųsti "Laisvosios

Minties" redakcijon sąrašą pilnai užsimokėjusių sąnarių. Tas sąrašas yra reikalingas Centro Valdybos rinkimams, kurie bus apskelbti kaip tik kuopos prisiųs savo sąnarių sąrašus.
L. S. S. Valdyba.

Mūsų Karikatūros.

Šaltas protas, o burtai.

The Lithuanian Monthly Magazine "Laisvoji Mintis" (Free Thought) published on the 28th of the month preceding month of issue at Chicago, Ill. and Scranton, Pa., by the Lithuanian Pub'g Ass. "Laisvoji Mintis." A. Grybas. Pres., Dr. J. Šliupas, Tres. & Sec'y.
Yearly Subscription Rates: U. S. A.—\$2.00, Foreign,—2.50. Single Copies,—20c. Advertising rates on Application
"Laisvoji Mintis," 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill., and 1419 No. Main Ave., Scranton, Pa.